

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ทุ่งรังสิต

จากการพิจารณาถึงความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของทุ่งรังสิต จะเห็นในภาพรวมว่า พื้นที่ทุ่งรังสิตครอบคลุมพื้นที่บริเวณกว้าง มีการใช้ที่ดินแบบเมืองและชนบทที่มีความเข้มแตกต่างกันไป จึงจำเป็นต้องแบ่งประเภทลักษณะการใช้ที่ดินโดยทั่วไปที่พบในย่านชานเมือง โดยพิจารณาจากการวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้ที่ดินย่านชานเมือง¹ ในพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา เพื่อสะดวกในการพิจารณาถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในบริเวณทุ่งรังสิต ดังนี้

1. บริเวณเกษตรกรรม คือ บริเวณที่มีการใช้ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก โดยทั่วไปแล้วชานเมืองที่อยู่เขตชั้นนอกของพื้นที่ศูนย์กลางจะมีการทำนา ปลูกพืชไร่ และทำสวนผลไม้ เป็นต้น
2. บริเวณที่อยู่อาศัย ได้แก่ บริเวณที่เป็นบ้านเรือนที่พักอาศัย ตลอดจนใช้เป็นที่พักประกอบการค้า เพื่อสนองตอบการบริการในระดับท้องถิ่นด้วย
3. บริเวณย่านการค้าและที่อยู่อาศัยหนาแน่น ได้แก่ บริเวณที่เป็นบ้านเรือนพักอาศัย ตลอดจนใช้เป็นที่พักประกอบการค้าเพื่อสนองตอบการบริการในระดับที่สูงกว่าระดับท้องถิ่นด้วย
4. บริเวณสถาบันทางศาสนา ได้แก่ วัด และโรงเรียนซึ่งอาจอยู่ในที่เดียวกัน หรืออาจจะแยกจากกันเป็นเอกเทศก็ได้
5. บริเวณอุตสาหกรรม เป็นบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงสีข้าวขนาดใหญ่ โรงงานทอผ้า ตั้งอยู่
6. บริเวณสถานที่ราชการ ได้แก่ สำนักงานของหน่วยงานรัฐบาล เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ สถานีอนามัย เป็นต้น
7. บริเวณถนน

จากการแบ่งประเภทการใช้ที่ดินเป็นบริเวณต่างๆแล้ว ในการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในการศึกษานี้ยังได้ศึกษาถึงการใช้ที่ดินและรูปแบบชุมชน โดยในส่วนของการใช้ที่ดินจะศึกษาเฉพาะลงไปในส่วนของการใช้ที่ดินของเมืองและชนบทที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในลักษณะของการเปรียบเทียบการใช้ที่ดินใน 2 ช่วงเวลา แล้วจึงศึกษารูปแบบชุมชนเป็นช่วงเวลาตามสาเหตุหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือส่งผลในภาพรวมต่อไป

---

¹ เป็นการแบ่งประเภทการใช้ที่ดินที่เคยใช้มาแล้วจาก สุรินทร์ วรรณโณตม, อรุณทิพย์ มุนานาค และเนตรนภิส นาควัชระ, การวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่รอบเขตนครหลวง และการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้พื้นที่. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518). อ้างแล้วใน สุวิวัฒนา สุกใส, หน้า 46.

4.1 การใช้ที่ดินทุ่งรังสิต

4.1.1 การใช้ที่ดินในอดีต

การใช้ที่ดินในพื้นที่ทุ่งรังสิตสามารถศึกษาย้อนกลับไปในอดีตสามารถศึกษาได้จากหลักฐานเอกสารที่ได้รวบรวมในปีนั้น ของหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ แม้ว่าจะไม่สามารถนำตัวเลขแสดงขนาดที่แน่นอนของการใช้ที่ดินในแต่ละประเภทของพื้นที่ศึกษาได้ แต่จากการศึกษาจากแผนที่ซึ่งจัดทำโดย กรมแผนที่ทหาร ซึ่งทำการสำรวจ ปี 2458-2459 ในขนาดมาตราส่วน 1:50,000 พบว่า มีเพียงพื้นที่ฝั่งตะวันออกของทุ่งรังสิตในเขตอำเภอหนองเสือเท่านั้นที่ยังเป็นพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้รับการบุกเบิก พื้นที่ส่วนใหญ่ล้วนได้รับการพัฒนาเป็นพื้นที่ปลูกข้าว ซึ่งสามารถพิจารณายืนยันได้จากข้อมูลจำนวนเนื้อที่นาในเขตเมืองธัญบุรี ระหว่างปี พ.ศ.2444-2457² ที่มีพื้นที่ประมาณ 400,000 ไร่ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับพื้นที่ปัจจุบันที่มีอยู่ 701,636 ไร่ จะเห็นได้ว่า เป็นพื้นที่นาข้าวมากกว่าครึ่ง

นอกจากบริเวณเกษตรกรรมแล้วการใช้ที่ดินอื่นๆจะเป็นไปในลักษณะดังนี้

บริเวณที่อยู่อาศัย

การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของชุมชนเมืองส่วนใหญ่มีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่นที่สุด ได้แก่ บริเวณสุขาภิบาลประชาธิปไตย ในเขตตำบลประชาธิปไตย บริเวณนี้จะเป็นศูนย์กลางหลักของชุมชนโดยรอบ เนื่องจากเป็นจุดตัดระหว่างถนนพหลโยธิน ถนนรังสิต-นครนายก และถนนบางพูน-รังสิต ทำให้เกิดเป็นศูนย์กลางการค้าบริการ การคมนาคม บริเวณที่มีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่นรองลงมาได้แก่ บริเวณสุขาภิบาลคลองหลวงตามแนวถนนพหลโยธินตำบลคลองหนึ่ง ส่วนชุมชนเกษตรจะมีรูปแบบเป็นแนวยาวไปตามลำคลองต่างๆ

² สุนทรีย์ อาสะวีย์ และเรืองวิทย์ ลิ้มปนาท, "การศึกษาในมิติประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจและสังคม" ใน ร้อยปีคลองรังสิต . 2539, หน้า 39.

บริเวณสถาบันทางศาสนาและสถาบันการศึกษา

จากรายงานวิจัยเรื่อง ร้อยปีคลองรังสิต ในส่วนเนื้อหาของ สุภางค์ จันทวานิช³ กล่าวไว้ว่า วัดบางวัดมีมาตั้งแต่ก่อนการขุดคลองรังสิต เช่น วัดธัญญะผล (สร้าง พ.ศ.2410) วัดหว่านบุญ (สร้าง พ.ศ.2424) และวัดนาบุญ (สร้าง พ.ศ. 2427) วัดที่สร้างหลังการขุดคลองได้แก่ วัดเขียนเขตต์ สร้างปี พ.ศ.2439 วัดมูลจินดาราม สร้าง พ.ศ.2445 และมีวัดกลางคลองอยู่ตามคลองซอยต่างๆ เช่น วัดกลางคลอง 3 วัดกลางคลอง 4 และจากการศึกษาแผนที่พบว่าวัดและโรงเรียนจะตั้งอยู่ใกล้กันหรือใช้พื้นที่ร่วมกัน

บริเวณอุตสาหกรรม

ในช่วงปี พ.ศ.2516 รัฐบาลได้เริ่มมีการใช้เกณฑ์การแบ่งเขต เพื่อส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรมไปนอกกรุงเทพฯ⁴ ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และได้เริ่มมีการขยายตัวเข้าสู่พื้นที่ทุ่งรังสิต โดยเฉพาะในตอนเหนือของตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง บริเวณริมถนนพหลโยธิน จากการสัมภาษณ์ ครูเจียน วัดบางชัน ครูโรงเรียนวัดบางชัน⁵ ได้เล่าว่า "ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2515-2516 โรงงานได้เริ่มเข้ามาตั้งอยู่บริเวณริมถนนพหลโยธิน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมสิ่งทอ และหลังจากที่อุตสาหกรรมเข้ามา ผู้คนมากมายก็ได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนบริเวณทุ่งรังสิต และต่อมไม่นานคนหนุ่มสาวก็เปลี่ยนอาชีพจากทำนา ไปเป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม" และจากการเติบโตของอุตสาหกรรมในช่วงดังกล่าว ทำให้มีการเติบโตของกิจกรรมอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ได้แก่ การค้าการบริการ บ้านเช่า ที่เช่า จากการสัมภาษณ์นายประคอง คงสำราญ⁶ อาชีพค้าขายและเจ้าของบ้านเช่าซอยงามฉวี เล่าว่า "ในช่วงที่โรงงานอุตสาหกรรมเริ่มคึกคักบริเวณคลองหนึ่ง นั้นตนได้เข้ามาเริ่มค้าขายเล็กๆน้อยๆ จนมีเงินเก็บจำนวนหนึ่งจึงได้เริ่มกิจการบ้านเช่า ผู้เช่าส่วนใหญ่เป็นแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม

บริเวณสถานที่ราชการ

³ สุภางค์ จันทวานิช, ร้อยปีคลองรังสิต : การเกิดและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเขตคลองรังสิต, สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539, หน้า 318 .

⁴ สำนักงานจังหวัดปทุมธานี ฝ่ายนโยบายและแผน, แผนลงทุนจังหวัดปทุมธานี, หน้า 4.

⁵ สัมภาษณ์ครูเจียน วัดบางชัน, ครูโรงเรียนวัดบางชัน, 10 กรกฎาคม 2542.

⁶ สัมภาษณ์ ประคอง คงสำราญ, อาชีพค้าขายและเจ้าของบ้านเช่า, 17 กรกฎาคม 2542.

สถานที่ราชการบริเวณคลอง 6 อำเภอธัญบุรี ซึ่งมีการพัฒนามาจากศาลาว่าการเมืองที่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมากระทำพิธีเปิด เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2445⁷ เป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญ ดึงดูดให้มีการพัฒนาเป็นชุมชนขนาดใหญ่บริเวณ ท่งรังสิต

บริเวณถนน

ถนนเลียบคลองรังสิตนั้นแต่ก่อนเป็นถนนดิน ซึ่งเกิดจากการขุดคลอง แล้วนำดินที่ขุดมาถมไว้ทางซ้าย ทำให้เกิดเป็นถนนคันดินขึ้นมา⁸ ต่อมาได้พัฒนาเป็นถนนลูกรังให้รถยนต์วิ่งไปได้ถึงคลองหก จากนั้นผู้เดินทางจะต้องลงเรือต่อเพราะไม่มีถนน ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เน่งน้อย ศักดิ์ศรี เล่าว่าการเดินทางไปคลองสิบเมื่อสี่สิบปีเศษมาแล้ว(ประมาณ พ.ศ.2510) ต้องไปทางรถยนต์บนถนนลูกรังแล้วลงเรือที่คลองหก ต่อเรืออีกครั้งที่ปากคลองสิบเพื่อเข้าคลอง รวมเวลาเดินทางไปที่นา 1 วันสำหรับผู้ไม่นั่งรถก็สามารถนั่งเรือหางยาวจากเชิงสะพานรังสิตที่ถนนพหลโยธินได้เลย⁹

4.1.2 การใช้ที่ดินในปัจจุบัน

การตรวจสอบการใช้ที่ดินในปัจจุบันนี้ใช้ข้อมูลจากการออกทำงานสนามในช่วงปี 2542 การศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ¹⁰ มาตรฐาน 1: 20,000 ซึ่งทำการบินเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2538 แผนที่มาตรฐาน 1: 25,000 จากกรมการผังเมือง ปี 2540 การศึกษาภาพถ่ายดาวเทียมแสดงสภาพการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร มาตรฐาน 1: 50,000 นอกจากข้อมูลส่วนแผนที่นี้แล้วรายละเอียดในเรื่องการใช้ที่ดินประเภทต่างๆยังได้นำมาจากแบบประมวลข้อมูลของหน่วยงานต่างๆได้แก่ข้อมูลสถิติ กองวิชาการสถิติ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี กรมส่งเสริมการเกษตร และจากหน่วยงานระดับจังหวัดในส่วนต่างๆ ดังปรากฏในส่วนที่มาของแต่ละส่วนข้อมูลที่น่าเสนอ ซึ่งสามารถสรุปภาพรวมแสดงถึงการใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2540-2541 ดังต่อไปนี้

บริเวณเกษตรกรรม

⁷ ปิยนาด บุนนาค และคณะ , "ชีวิต การต่อสู้ ความรัก ความหวัง" ของนาย โกศล เจษฎาราวงกุล., 2537.

⁸ สัมภาษณ์ ครูเจียน วัตบางชัน, ครูโรงเรียนวัดบางชัน, 10 กรกฎาคม 2542.

⁹ ช่างถึงใน สุกางค์ จันทวานิช, เรื่องเดียวกัน, หน้า 329.

¹⁰ ในการใช้ภาพถ่ายทางอากาศนั้นใช้เฉพาะในบริเวณที่มีการจัดทำผังเมืองรวมเท่านั้น

การใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมยังคงเป็นการใช้ที่ดินที่สำคัญที่สุดของทุ่งรังสิต โดยปรากฏว่าในปี 2541 เมื่อแบ่งเนื้อที่ตามลักษณะการใช้ที่ดินแล้ว จะเห็นว่าเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรของพื้นที่ทุ่งรังสิตมีประมาณ 507,875 ไร่ หรือร้อยละ 72.38 ของพื้นที่ทั้งหมด โดยแบ่งลักษณะการใช้ที่ดินตามพื้นที่ถือครอง ได้ดังนี้ (ตารางที่ 4-1)

- พื้นที่นา	221,873 ไร่ หรือร้อยละ	43.68	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด
- พื้นที่พืชไร่	1,832 ไร่ หรือร้อยละ	0.36	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด
- พื้นที่ไม้ผล	276,663 ไร่ หรือร้อยละ	54.47	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด
- พื้นที่พืชผัก	4,101 ไร่ หรือร้อยละ	0.81	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด
- พื้นที่ไม้ดอก	120 ไร่ หรือร้อยละ	0.02	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด
- พื้นที่ปอปลา	3,286 ไร่ หรือร้อยละ	0.65	ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด

จะเห็นได้ว่า แม้ว่าการเกษตรกรรมจะยังคงเป็นอาชีพหลักสำหรับชาวทุ่งรังสิต แต่ก็มีประเภทเกษตรกรรมบางอย่างที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของประเภทการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร คือ พื้นที่ปลูกไม้ผล จากลักษณะการใช้ที่ดินเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการทำสวนไม้ผลไม้ยืนต้นมีความสำคัญต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ และรูปแบบการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่ทุ่งรังสิตเป็นอย่างมากและมีสัดส่วนที่มากกว่าพื้นที่นาข้าวด้วย ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมการใช้พื้นที่เกษตรดังกล่าวสามารถอธิบายเป็นรายอำเภอได้ดังนี้

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอคลองหลวง

อำเภอคลองหลวงมีพื้นที่ถือครองอำเภอ 186,970 ไร่ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม 115,981 ไร่ หรือร้อยละ 62.03 ของพื้นที่ถือครองอำเภอ ส่วนพื้นที่ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 40 เป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและพื้นที่ทิ้งร้าง จากลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ที่ดินของอำเภอคลองหลวงยังเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรส่วนใหญ่ แม้ว่าจะมีการขยายตัวของพื้นที่อุตสาหกรรม

ตารางที่ 4-1 แสดงลักษณะการใช้ที่ดินทุ่งรังสิต แยกตามอำเภอ ปี 2541

ลักษณะการใช้ที่ดิน	รวมทั้งหมด		อ.คลองหลวง		อ.ธัญบุรี		อ.ลำลูกกา		อ.หนองเสือ	
	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ
พื้นที่ทั้งหมดของอำเภอ	701,637	100.00	186,970	100.00	70,078	100.00	186,069	100.00	258,520	100.00
- เนื้อที่ถือครองเกษตร	507,875	72.38	115,981	62.03	21,563	30.77	137,082	73.67	233,249	90.22
เนื้อที่ถือครองเกษตร	507,875	100.00	115,981	100.00	21,563	100.00	137,082	100.00	233,249	100.00
นาข้าว	221,873	43.69	70,880	61.11	4,582	21.25	101,493	74.04	44,918	19.26
พืชไร่	1,832	0.36	423	0.36	1,409	6.53	-	-	-	-
พืชผัก	4,101	0.81	1,150	0.99	2,309	10.71	642	0.47	-	-
ไม้ผลไม้ยืนต้น	276,663	54.47	43,408	37.43	13,263	61.51	32,537	23.74	187,455	80.37
ไม้ดอกไม้ประดับ	120	0.02	120	0.10	-	-	-	-	-	-
บ่อปลา	3,286	0.65	-	-	-	-	2,410	1.76	876	0.38
- ที่ทิ้งร้าง	95,400	13.60	30,739	16.44	29,376	41.92	18,481	9.93	16,804	6.50
- ที่อยู่อาศัย	98,362	14.02	40,250	21.53	19,139	27.31	30,506	16.39	8,467	3.28
ครัวเรือนทั้งหมด			49,273		31,569		34,845		10,149	
ครัวเรือนเกษตร			5,729	11.63	860	2.72	3,367	9.66	5,208	51.32

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

กรรมสูงดังกล่าวไว้ในเรื่องของรูปแบบการใช้ที่ดินตอนต้นก็ตาม โดยสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรจะอยู่ทางบริเวณคลองซอยด้านในที่ห่างจากถนนพหลโยธินมากกว่าบริเวณคลองซอยที่ใกล้กับถนนพหลโยธินโดยเฉพาะบริเวณตำบลคลองสาม คลองสี่ คลองห้า และคลองเจ็ดเป็น 4 ตำบลที่มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมากที่สุดคือ ร้อยละ 72.72 89.66 77.32 และ 95.45 ตามลำดับ ส่วนพื้นที่บริเวณคลองซอยแรกๆ คือ ตำบลคลองหนึ่ง คลองสอง มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรค่อนข้างน้อยคือ ร้อยละ 17.52 และ 46.57 ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะมีความสะดวกในการเข้าถึงจากถนนหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะบทบาทแหล่งงานในภาคอุตสาหกรรมทำให้ประชาชนอพยพเข้ามาในพื้นที่มาก ส่วนพื้นที่ตำบลคลองหก มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรค่อนข้างน้อยคือ 69.94 เช่นกัน เนื่องจากพื้นที่เกษตรได้ถูกปล่อยทิ้งร้างเป็นจำนวนมากซึ่งส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการตัดขวางทางน้ำของถนนพหลโยธิน ทำให้ไม่สามารถส่งน้ำเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูกได้

จากลักษณะการใช้ที่ดินเช่นนี้ ทำให้สามารถแยกประเภทการใช้ที่ดินเกษตรในอำเภอคลองหลวงได้เป็น 2 รูปแบบหลักๆ คือ พื้นที่บริเวณคลองซอยต่างๆ จะเป็นพื้นที่ที่รองรับความเจริญของกิจกรรมนอกภาคเกษตรเป็นส่วนใหญ่ ส่วนพื้นที่บริเวณคลองซอยด้านในจะเป็นพื้นที่เพาะปลูกซึ่งปัจจุบันเป็นการทำนาข้าวและสวนส้มเขียวหวานเป็นส่วนใหญ่ (ตารางที่ 4-2)

การทำนาในอำเภอนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 70,880 ไร่ หรือร้อยละ 61.11 ของพื้นที่เกษตรของอำเภอ มีพื้นที่กระจายอยู่ทุกตำบล ส่วนพื้นที่ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นมะม่วงมีพื้นที่รวมกัน 27,100 ไร่ หรือร้อยละ 62.43 ของพื้นที่สวนทั้งหมด ตำบลที่มีพื้นที่ปลูกมากที่สุดคือ ตำบลคลองสอง 6,222 ไร่ ตำบลคลองสาม 7,874 ไร่ และตำบลคลองสี่ 6,426 ไร่ ส่วนพื้นที่สวนอีกร้อยละ 37.57 ของพื้นที่สวนทั้งหมดจะเป็นพื้นที่สวนส้มเขียวหวาน 12,726 ไร่ หรือร้อยละ 29.32 ของพื้นที่สวนทั้งหมด ตำบลที่ปลูกมากที่สุดคือ ตำบลคลองสี่ 2,593 ไร่ ตำบลคลองห้า 2,010 ไร่ ตำบลคลองหก 3,828 ไร่ และตำบลคลองเจ็ด 4,295 ไร่ ส่วนที่เหลือจะเป็นสวนมะพร้าวและกล้วย ซึ่งมีพื้นที่กระจายอยู่ในเกือบทุกตำบล นอกจากนั้นก็เป็นสวนขนุนและสวนฝรั่งที่ยังมีการเพาะปลูกกันน้อย

โดยสรุปการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในอำเภอคลองหลวงปัจจุบันมีสองรูปแบบคือ การทำนาข้าว การทำสวนมะม่วงและสวนส้มเขียวหวาน สำหรับลักษณะการใช้พื้นที่เกษตรกรรมสามารถแบ่งพื้นที่ตามรูปแบบการผลิตหลักๆคือ พื้นที่นาข้าวและสวนมะม่วงกระจายอยู่ทุกตำบล ส่วนพื้นที่ตั้งแต่ตำบลคลองสี่ถึงคลองเจ็ดเป็นสวนส้มเขียวหวาน โดยภาพรวมรูปแบบกิจกรรมเกษตรและลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมเกษตรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไปตามลักษณะของรูปแบบการใช้น้ำ ซึ่งส้มเขียวหวานเป็นพืชที่ต้องการจัดการควบคุมการให้น้ำและคุณภาพน้ำที่ดี ทำให้พื้นที่บริเวณตำบลคลองหนึ่งถึงคลองสามซึ่งมีการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรม และชุมชนค้าขายบริการ และชุมชนบุกรุกต่างๆ ซึ่งทำให้คุณภาพน้ำไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกแม้ว่า

จะมีการชลประทานที่ดีก็ตาม ถึงแม้ว่ากิจกรรมการทำสวนส้มจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเกษตรกรรมและลักษณะการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมเกษตรในพื้นที่โดยมีการขยายตัวมากในช่วงปี พ.ศ. 2524 - 2531 แต่ก็ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เพราะหลังจากเกิดการขยายตัวอย่างมากของภาคเมืองในช่วงหลังปี 2531 ความไม่แน่นอนของระบบการใช้ที่ดินส่งผลให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกส้มน้อยลง โดยเลือกที่จะทำนามากกว่าเพราะพื้นที่น่าย่อยต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วกว่าพื้นที่สวนส้ม จึงมีพื้นที่เกษตรจำนวนมากที่เคยทำการเพาะปลูกได้ถูกปล่อยว่างทิ้งร้างไว้ ดังนั้นแนวโน้มของการใช้พื้นที่เกษตรในอนาคตของอำเภอคลองหลวง คาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงจากการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจกรรมในภาคเกษตรเป็นกิจกรรมนอกภาคเกษตรมากขึ้นกว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงการผลิตจากนาข้าวเป็นสวนส้ม เพราะอิทธิพลการพัฒนาพื้นที่ศูนย์กลางของพื้นที่ยังไม่หยุดนิ่ง แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะลดเพราะนโยบายของรัฐในการจำกัดการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับผลกระทบจากสถานการณ์ตลาดที่อยู่อาศัยในช่วงนี้ประสบกับภาวะชะงักงัน สืบเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคืองทำให้กำลังซื้อลดลง

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอธัญบุรี

อำเภอธัญบุรีมีพื้นที่ถือครองทั้งสิ้น 70,078 ไร่ เป็นพื้นที่ทางการเกษตร 21,738 ไร่ หรือร้อยละ 31.02 ของพื้นที่ถือครองอำเภอ เป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย 19,139 ไร่ หรือร้อยละ 27.31 ของพื้นที่ถือครองอำเภอ และส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ทั้งสิ้น 29,376 ไร่ หรือร้อยละ 41.92 ของพื้นที่ถือครองอำเภอ ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของอำเภอธัญบุรีเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย รองลงมาคือ การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร โดยพื้นที่เกษตรจะกระจายอยู่ทั่วไปในทุกตำบล และเกือบทุกตำบลมีสัดส่วนการถือครองพื้นที่ทางการเกษตรน้อยกว่าร้อยละ 50 ยกเว้นพื้นที่ตำบลบึงสนั่น แต่ก็มีสัดส่วนการถือครองพื้นที่ไม่สูงนักคือร้อยละ 55.50 (ตารางที่ 4-3)

โดยการใช้พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เพื่อการกสิกรรมเท่านั้นในพื้นที่กสิกรรมทั้งหมด 21,563 ไร่ มีพื้นที่นาข้าว 4,582 ไร่ หรือร้อยละ 21.08 ของพื้นที่กสิกรรมทั้งหมด หรือของพื้นที่เกษตรทั้งหมด ที่เหลือส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สวนไม้ผลไม้ยืนต้น โดยเฉพาะสวนส้มมีพื้นที่เพาะปลูกทั้งสิ้น 9,546 ไร่ หรือร้อยละ 44.27 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด ตำบลที่มีการปลูกส้มเขียวหวานเป็นหลักคือ ตำบลบึงสนั่น 3,905 ไร่ ตำบลบึงน้ำรักษ์ 4,701 ไร่ ส่วนอีก 4 ตำบลที่เหลือคือ ตำบลประชาธิปไตย และตำบลบึงยี่โถ รังสิต และลำผักกูด มีสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการทำสวนส้มน้อยมาก นอกจากนี้มีการปลูกมะม่วง มะพร้าวกระจายอยู่ทั่วไปเกือบทุกตำบล

ตารางที่ 4-2 แสดงพื้นที่และสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรกรรม อำเภอคลองหลวง ปี พ.ศ.2541แยกรายตำบล

ตำบล	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่เกษตร		การใช้ที่ดิน(ไร่)										
		พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	นาหว่าน	มะม่วง	นํ้าสํ่าปะหลัด	นาบัว	มะพร้าว	กล้วย	ขนุน	ส้ม	ฝรั่ง	พืชผัก	ที่ทิ้งร้าง
คลองหนึ่ง	40,546	7,105	17.52	6,190	388	305	-	18	154	-	-	-	50	10,483
คลองสอง	23,168	10,790	46.57	3,778	6,222	118	120	-	367	-	-	-	185	8,742
คลองสาม	26,137	19,008	72.72	10,100	7,874	-	-	200	540	150	-	-	144	4,675
คลองสี่	27,765	24,895	89.66	14,958	6,426	-	-	436	292	80	2,593	-	110	235
คลองห้า	27,276	21,089	77.32	15,656	2,943	-	-	100	230	-	2,010	-	150	870
คลองหก	27,711	19,380	69.94	11,865	2,767	-	-	250	495	-	3,828	-	175	5,434
คลองเจ็ด	14,367	13,714	95.45	8,333	480	-	-	100	120	-	4,295	50	336	300
รวม	186,970	115,981	62.03	70,880	27,100	423	120	1,104	2,198	230	12,726	50	1,150	30,739

ที่มา: กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ส่วนสวนผลไม้มีอยู่เฉพาะบริเวณสองตำบลคือ ตำบลบึงสนั่นและตำบลบึงน้ำรักษ์ ส่วนพื้นที่นั้นมีส่วนการถือครองพื้นที่ทางการเกษตรน้อยกว่าร้อยละ 50 ในทุกตำบล ชาวนาที่ยังทำนาอยู่ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการยังชีพหรือการบริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก ปัจจุบันมีที่ทิ้งร้างกระจายอยู่ทั่วไปในทุกตำบลโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมเดิม ก็อยู่ระหว่างหมู่บ้านจัดสรรหรือระหว่างโรงงานอุตสาหกรรม

โดยสรุปการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอธัญบุรีปัจจุบันมีรูปแบบสำคัญสองรูปแบบคือ การทำสวนและการทำนาข้าว หากเมื่อพิจารณาเปรียบพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมดกับพื้นที่ถือครองของอำเภอพบว่ามีสัดส่วนน้อยมาก เนื่องจากพื้นที่เกษตรเดิมส่วนใหญ่จะถูกเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมมาเป็นพื้นที่จัดสรรและโรงงานอุตสาหกรรม โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในพื้นที่ตำบลประชาธิปัตย์ บึงยี่โถ รังสิต ลำผักกูด และมีการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมมากขึ้นกว่า 4 ตำบลที่กล่าวมาในพื้นที่ตำบลบึงสนั่นและตำบลบึงน้ำรักษ์ สำหรับแนวโน้มการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในอนาคตคาดว่าจะยังคงมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมนอกภาคเกษตรจะมีอัตราการขยายตัวลดลง เนื่องจากธุรกิจที่ดินในปัจจุบันค่อนข้างซบเซา แต่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของรูปแบบการผลิตทางการเกษตรเพื่อความอยู่รอดมากขึ้น ได้แก่ การทำบ่อปลา การทำสวนผลไม้และสวนไม้ดอกไม้ประดับมากขึ้น เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังคงจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม จะต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด และในปัจจุบันยังพบว่าคนหนุ่มสาวซึ่งเป็นบุตรหลานของเกษตรกรซึ่งเคยทำงานรับเงินเดือนได้ประสบกับภาวะว่างงานได้หันมาประกอบอาชีพทำสวนมากขึ้น

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอลำลูกกาปัจจุบัน

ปัจจุบันอำเภอลำลูกกามีพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสิ้น 137,082 ไร่ โดยพื้นที่เกษตรกรรมกระจายอยู่ทั่วไปในทุกตำบล ตำบลที่มีสัดส่วนการถือครองพื้นที่เกษตรมากกว่าร้อยละ 80 ขึ้นไปคือ ตำบลลำลูกกา ตำบลบึงทองหลาง ตำบลบึงคอไห ตำบลพีชอุดม คิดเป็นร้อยละ 87.40, 95.18, 94.83, และ 95.93 ตามลำดับ พื้นที่ที่มีสัดส่วนการถือครองพื้นที่เกษตรน้อยกว่าร้อยละ 80 คือ ตำบลคูคต ตำบลลาดสวาย ตำบลบึงคำพร้อย และตำบลลำไทร โดยสองตำบลแรกมีสัดส่วนน้อยที่สุดคือ ร้อยละ 1.64 และ 31.46 ทั้งนี้เพราะทั้งสองตำบลเป็นชุมชนเมืองป็นชนบท โดยตำบลคูคตที่มีบทบาทเป็นชุมชนเมืองในฐานะสุขาภิบาลคูคต เนื่องจากบริเวณจุดตัดระหว่างถนนวิภาวดีรังสิต - พหลโยธิน จะเป็นที่ตั้งของห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ รวมทั้งบริเวณตลาดสี่มุมเมือง ตลาดรังสิต และบริเวณถนนสาย 3312 (ถนนพหลโยธิน-ลำลูกกา) (ตารางที่ 4-4)

ตารางที่ 4-3 แสดงพื้นที่และสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรกรรม อำเภอธัญบุรี ปี พ.ศ.2541แยกรายตำบล

ตำบล	พื้นที่ทั้งหมด	พื้นที่เกษตร		การใช้ที่ดิน(ไร่)								
	(ไร่)	พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	นาข้าว	นํ้าปะหลั	ข้าวโพด	มะม่วง	มะพร้าว	กล้วย	ส้ม	พืชผัก	ที่ทิ้งร้าง
บึงนาราง	15,515	7,467	48.13	516	-	-	512	315	130	4,701	1,293	7,591
บึงยี่โถ	9,312	3,226	34.64	1,268	550	-	595	413	150	250	-	2,481
บึงสนั่น	10,430	5,789	55.50	1,334	-	-	130	270	-	3,905	150	3,890
ประชาธิปไตย	14,068	980	6.97	410	-	150	140	-	200	80	-	5,875
รังสิต	10,644	2,749	25.83	677	709	-	210	47	-	240	866	3,735
ลำผักกูด	10,109	1,352	13.37	377	-	-	260	195	150	370	-	5,804
รวม	70,078	21,563	30.77	4,582	1,259	150	1,847	1,240	630	9,546	2,309	29,376

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

การใช้ประโยชน์พื้นที่ทางการเกษตรในอำเภอลำลูกกามีรูปแบบที่สำคัญอยู่ 2 รูปแบบ คือ เป็นพื้นที่นาข้าวและพื้นที่สวนผลไม้เป็นหลัก 101,493 ไร่ หรือร้อยละ 74.04 ของพื้นที่เกษตรกรรมทั้งหมด โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนาข้าว ตำบลที่มีการปลูกข้าวมากที่สุดคือ บึงทองหลวง 22,895 ไร่ รองลงมาคือตำบลลำลูกกา 19,692 ไร่ และบึงคอไห 19,128 ไร่ และเกือบทุกตำบล จะมีการทำสวนมะพร้าว ส้ม และมะม่วงเป็นหลัก ยกเว้นสองตำบลที่อยู่ทางตะวันตกคือ ตำบลคูคตและตำบลลาดสวาย โดยตำบลคูคตมีการใช้ที่ดินเพื่อการค้าบริการและอยู่อาศัยเป็นหลัก ในขณะที่ตำบลลาดสวายได้รับอิทธิพลความเจริญจากตำบลคูคต แต่จากความเป็นเมืองที่เข้ามาส่งผลให้พื้นที่เกษตรเดิมในตำบลนี้ถูกปล่อยทิ้งร้างว่างเปล่าเพื่อรอการพัฒนาจำนวนมาก เนื่องจากผู้ที่ครอบครองที่ดินส่วนใหญ่มิได้เป็นเกษตรกร

โดยสรุปการใช้ที่ดินเกษตรในอำเภอลำลูกกาเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการทำนาข้าวและสวนผลไม้ยืนต้น พื้นที่นาข้าวจะกระจายอยู่ในทุกตำบล ส่วนพื้นที่คลองซอยที่ 8 - คลองซอยที่ 14 แม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่เกษตรกรรมเดิมมาเป็นพื้นที่จัดสรรเพื่อการอยู่อาศัย โรงงานอุตสาหกรรม แต่ก็ยังพบพื้นที่เกษตรกรรมและที่ว่างรอการปรับปรุงอีกมาก

การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอหนองเสือในปัจจุบัน

อำเภอหนองเสือมีพื้นที่ถือครองทั้งหมด 258,520 ไร่ เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร 233,249 ไร่ หรือร้อยละ 90.22 ของพื้นที่ถือครองของอำเภอ เป็นพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย 8,647 ไร่ หรือร้อยละ 3.28 ของพื้นที่ถือครองของอำเภอ และเป็นพื้นที่ทิ้งร้าง 16,804 ไร่ หรือร้อยละ 6.50 ของพื้นที่ถือครองของอำเภอ ลักษณะการใช้ที่ดินดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า อำเภอหนองเสือมีการใช้ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อการเกษตร ในพื้นที่เกษตรเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการกสิกรรม มีการทำสวนไม้ผลไม้ยืนต้น 132,941 ไร่ หรือร้อยละ 57.00 ของพื้นที่เกษตรของอำเภอรองลงมาคือ ไร่นาสวนผสม 34,314 ไร่ หรือร้อยละ 23.37 ของพื้นที่เกษตรของอำเภอ มีพื้นที่นาข้าว 44,918 ไร่ หรือร้อยละ 19.26 ของพื้นที่เกษตรของอำเภอ และมีการเพาะเลี้ยงปลาในร่องสวนเพียงเล็กน้อย (ตารางที่ 4-5)

ในพื้นที่กสิกรรมทั้งหมด 232,373 ไร่ มีพื้นที่นาข้าว 44,918 ไร่ หรือร้อยละ 19.33 ของพื้นที่กสิกรรมทั้งหมด พื้นที่สวนที่เหลือส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่สวนไม้ผลไม้ยืนต้น โดยเฉพาะสวนส้ม มีเนื้อที่ปลูกทั้งสิ้น 112,204 ไร่ หรือร้อยละ 48.29 ของพื้นที่กสิกรรมทั้งหมด สวนส้มจะกระจายอยู่ทั่วไปทุกตำบล โดยสัดส่วนของการใช้พื้นที่กสิกรรมในทุกตำบล เป็นพื้นที่สวนส้มมากกว่าพื้นที่นาข้าว นอกจากนี้พื้นที่ไร่นาสวนผสมจำนวนมากในพื้นที่อำเภอหนองเสือก็จะเป็นการผสมผสานระหว่างการทำนาและการทำสวนส้ม มากกว่าจะเป็นพืชชนิดอื่น จากลักษณะการใช้

ตารางที่ 4-4 แสดงพื้นที่และสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรกรรม อำเภอลำลูกกา ปี พ.ศ.2541 แยกรายตำบล

ตำบล	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่เกษตร		การใช้ที่ดิน(ไร่)								
		พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	นาข้าว	มะพร้าว	ปาล์ม	ส้ม	มะม่วง	พืชผัก	บ่อปลา	ที่ทิ้งร้าง	
คูคต	15,235	250	1.64	200	-	-	50	-	-	-	-	-
บึงคอไห	23,442	22,230	94.83	19,128	388	389	500	1,764	61	-	-	-
บึงคำพร้อย	27,217	21,165	77.76	15,090	727	-	4,031	726	531	60	4,000	-
บึงทองหลาง	35,200	33,505	95.18	22,895	2,025	526	-	7,352	-	707	-	-
พืชอุดม	16,075	15,420	95.93	11,636	1,121	-	300	2,092	50	221	-	-
ลาดสวาย	19,460	6,122	31.46	6,038	-	-	84	-	-	-	-	10,481
ลำลูกกา	31,613	27,630	87.40	19,692	1,300	-	4,603	1,208	-	827	-	-
ลำไทร	17,917	10,760	60.05	6,814	1,327	-	153	1,871	-	595	4,000	-
รวม	186,069	137,082	73.67	101,493	6,888	915	9,721	15,013	642	2,410	18,481	-

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ประโยชน์ที่ดินข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าการทำสวนส้มคืออาชีพหลักของพื้นที่นี้ในปัจจุบัน การทำสวนผลไม้จะมีการใช้พื้นที่หนาแน่นตั้งแต่คลองเก้าถึงคลองสิบสี่ ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับเขตจังหวัดนครนายก สำหรับพื้นที่นาข้าวในอำเภอหนองเสือ จะมีพื้นที่เพาะปลูกหนาแน่นในสองตำบลคือตำบลบึงชำอ้อ 11,336 ไร่ และตำบลบึงบอน 9,775 ไร่ ซึ่งที่นาทั้งสองตำบลนี้เป็นที่นาเก่าที่มีการทำนาต่อเนื่องกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทำได้ทั้งนาปีและนาปรัง สวนบริเวณพื้นที่คลองเก้าถึงคลองสิบสอง ส่วนใหญ่เป็นชาวสวนที่อพยพย้ายถิ่นมาจากต่างถิ่น ได้แก่ ตลิ่งชัน บางมด กรุงเทพมหานคร บางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม และดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เพราะพื้นที่เดิมประสบกับปัญหาหลายประการ เช่น น้ำเค็มเริ่มทะลักเข้ามาในพื้นที่สวนเป็นเวลานาน ประกอบกับน้ำเสียจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมและที่อยู่อาศัย

โดยสรุปการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมของอำเภอหนองเสือปัจจุบันมีรูปแบบสำคัญสามรูปแบบคือ การทำสวน การทำนาข้าวและไร่นาสวนผสม โดยมีระบบชลประทานในพื้นที่และภาวะการมีกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ ประกอบกับพื้นที่ไม่ติดกับถนนใหญ่ ทำให้ความเจริญไม่ถูกนำเข้ามาในพื้นที่เท่าที่ควร จากความเจริญที่ยังเข้าไม่ถึงพื้นที่ดังกล่าว ทำให้มีจำนวนประชากรน้อยกว่าในเขตพื้นที่อื่นๆ ระดับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจึงอยู่ในระดับที่ไม่รุนแรง

สำหรับแนวโน้มของการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมในอนาคต คาดว่าจะมีการทำสวนมากขึ้น ทั้งสวนผลไม้และสวนผัก โดยเฉพาะสวนผลไม้คือ ส้มเขียวหวาน น่าจะมีการขยายพื้นที่เพาะปลูก หรือการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาข้าว เป็นพื้นที่สวนส้มมากขึ้น เห็นได้จากการที่เกษตรกรได้เปลี่ยนระบบการผลิตจากนาข้าวเพียงอย่างเดียวมาสู่การปลูกส้มในลักษณะของไร่นาสวนผสมมากขึ้น

สรุปลักษณะการใช้ที่ดินและแนวโน้มการใช้ที่ดินเกษตรกรรมทุ่งรังสิต

โดยสรุปการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมทุ่งรังสิตในปัจจุบันเป็นการใช้ที่ดินที่ขึ้นอยู่กับการจัดการโดยมนุษย์ (Manmade) คือ ระบบชลประทาน เทคโนโลยี ภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยเฉพาะการจัดการทางกายภาพ คือระบบการชลประทานมีผลต่อการกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ประกอบกิจกรรมทางการเกษตรมากซึ่งจากการศึกษานี้สามารถแบ่งการใช้พื้นที่เกษตรกรรมหลักๆ ได้เป็นสองรูปแบบคือ พื้นที่นา และพื้นที่สวน โดยแต่ละรูปแบบมีขอบเขตและปัจจัยกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่แยกได้ดังนี้

1. พื้นที่นาข้าว มีพื้นที่อยู่ทางตอนเหนือของตำบลคลองสี่ถึงตำบลคลองเจ็ด ในอำเภอคลองหลวงจนถึงตำบลบึงชำอ้อและบึงบอนในอำเภอหนองเสือ และด้านตะวันออกของตำบลลาดสวายไปจนถึงอำเภอลำลูกกาที่คลองสิบสี่ (คลองส่งน้ำ) สภาพดินเหมาะแก่การทำสวนมากกว่า

ตารางที่ 4-5 แสดงพื้นที่และสัดส่วนการใช้ที่ดินเกษตรกรรม อำเภอหนองเสือ ปี พ.ศ.2541แยกรายตำบล

ตำบล	พื้นที่ทั้งหมด (ไร่)	พื้นที่เกษตร		การใช้ที่ดิน(ไร่)						
		พื้นที่(ไร่)	ร้อยละ	นาข้าว	ส้ม	นา+ส้ม	สวนผสม	หมู่บ้านไม้ผล	บ่อปลา	ที่ทิ้งร้าง
นพรัตน์	35,592	30,576	85.91	3,541	20,480	3,868	-	2,687	-	4,128
ศาลาครุ	29,777	26,413	88.70	5,910	12,618	4,834	-	2,325	726	2,469
บึงกาสาม	36,723	32,532	88.59	4,471	19,553	4,127	1,189	3,192	-	304
บึงชำอ้อ	38,645	36,951	95.62	11,336	16,359	6,122	-	3,084	50	1,255
หนองสามวี	50,789	46,353	91.27	7,220	18,731	15,935	-	4,427	40	4,280
บึงบา	36,226	31,588	87.20	2,665	13,409	12,782	-	2,672	60	2,698
บึงบอน	31,368	28,836	91.93	9,775	11,054	5,657	-	2,350	-	1,670
รวม	258,520	233,249	90.22	44,918	112,204	53,325	1,189	20,737	876	16,804

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

การทำนาและพืชไร่ แต่เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นนาเก่าที่ทำต่อเนื่องมาจากบรรพบุรุษ ประกอบกับระบบการชลประทานในพื้นที่เอื้ออำนวย และสภาพดินที่เป็นกรดจัด ก็สามารถแก้ไขได้โดยการใส่ปูนมาร์ลหรือใส่ปูนขาวแทน นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเจริญภายนอก และพื้นที่เองด้วย ทำให้การตัดสินใจในการประกอบอาชีพทำนามีมากกว่าการทำสวนผลไม้หรือสวนผัก เพราะพื้นที่นาข้าวสามารถเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเป็นพื้นที่อื่นๆ ได้ง่ายและสะดวกกว่าพื้นที่สวน

2. พื้นที่สวน เป็นพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ที่สุดของพื้นที่ทุ่งรังสิตในปัจจุบัน โดยมีพื้นที่ทั้งหมดครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ในอำเภอคลองหลวง อำเภอลำลูกกา และอำเภอหนองเสือ โดยเฉพาะในอำเภอหนองเสือเป็นพื้นที่สวนไม้ผลไม้ยืนต้นแหล่งใหญ่ของทุ่งรังสิต โดยพื้นที่เพาะปลูกส้มเพียงอย่างเดียวครอบคลุมพื้นที่ประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่เกษตรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ที่อยู่ในลักษณะของไร่นาสวนผสม ซึ่งเป็นการผสมผสานการเพาะปลูกระหว่างนาข้าวกับสวนส้มและสวนผสมของพืชชนิดอื่นๆ จากลักษณะการใช้ที่ดินที่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เนื่องจากปัจจัยความเจริญของการพัฒนาทุ่งรังสิตในด้านต่างๆ ยังเข้ามาไม่ถึงอำเภอหนองเสือ

นอกจากนั้นก็ยังมีการเกษตรประเภทอื่นๆ ได้แก่ การทำบ่อปลา และการทำสวนไม้ดอกไม้ประดับที่มีการทำอาชีพนี้กันมากในพื้นที่อำเภอหนองเสือ ธัญบุรี และลำลูกกา

จากลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมดังกล่าว สามารถบ่งบอกถึงลักษณะชุมชนเกษตรกรรมทุ่งรังสิต ได้ว่า เป็นชุมชนเกษตรกรรมซึ่งมีลักษณะพิเศษของความเป็นชุมชนชานเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องสูง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบหลัก คือ ชุมชนชานนาและชุมชนชาวสวน โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดของรูปแบบชุมชนทั้ง 2 รูปแบบและรูปแบบของชุมชนประเภทต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินและวิถีชีวิตความเป็นชุมชนชานเมืองอย่างละเอียดต่อไป

การใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ

นอกเหนือจากการใช้ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมแล้ว การใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ รวมกันคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 27.62 ของพื้นที่ทั้งหมดของทุ่งรังสิตซึ่งมีรูปแบบการใช้ที่ดินดังนี้

บริเวณที่อยู่อาศัย

การใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยในพื้นที่ทุ่งรังสิต มีการกระจายตัวอยู่ตามแนวถนนสายหลักและปากคลองซอยต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ แต่เริ่มมีการอยู่อาศัยในบริเวณที่ห่างจากถนนสายหลัก และ

พื้นที่ด้านในของคลองรังสิตมากขึ้น บ้านเรือนที่อยู่บริเวณคลองส่งน้ำเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหนาแน่นปานกลางถึงหนาแน่นสูง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนบุกรุกเดิม หรือชุมชนผสม ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงระยะเวลาต่างกันแล้วมีการขยายการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจนติดต่อกันไปกับชุมชนเดิม สำหรับบริเวณที่มีการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหนาแน่นสูง จะเป็นบริเวณย่านการค้าและแหล่งงาน ในลักษณะของตึกแถวและอาคารพาณิชย์ ได้แก่ พื้นที่ตำบลประชาธิปัตย์ บางชัน และนวนคร ส่วนการใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยหนาแน่นต่ำถึงปานกลาง ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ลึกเข้าไปในแนวคลองต่างๆ มีลักษณะเป็นที่ดินจัดสรรเพื่อปลูกบ้าน และบางส่วนมีลักษณะเป็นสวนเกษตรที่มีการพัฒนาที่อยู่อาศัยควบคู่ไปด้วย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุมชนเมืองที่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ

บริเวณอุตสาหกรรม

การใช้ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมในพื้นที่ทุ่งรังสิต เป็นลักษณะของอุตสาหกรรมการผลิตที่ใช้ทุนขนาดใหญ่และเทคโนโลยีระดับสูงเพื่อการส่งออก ซึ่งส่วนใหญ่ต้องนำวัตถุดิบจากที่อื่นมาใช้ในการผลิต ดังนั้นการใช้ที่ดินจึงกระจุกตัวอยู่บริเวณเส้นทางคมนาคมสายหลักเป็นส่วนใหญ่ การกระจายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มากที่มีแรงงานมากกว่า 500 คน และขนาดกลางจะอยู่บริเวณอุตสาหกรรมนวนคร ส่วนโรงงานขนาดเล็กที่มีแรงงานน้อยกว่า 50 คน มีการกระจายตัวอยู่ในตำบลประชาธิปัตย์เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะส่วนใหญ่ของอุตสาหกรรมในพื้นที่ทุ่งรังสิต จึงเป็นลักษณะที่ไม่เอื้อประโยชน์โดยรวมของพื้นที่มากนัก

การใช้ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรมในพื้นที่ทุ่งรังสิต ส่วนใหญ่มีการกระจุกตัวอยู่บริเวณชุมชนเมือง โดยเฉพาะเขตเทศบาลและสุขาภิบาล นอกจากนั้นก็เป็นชุมทางขนส่ง อย่างไรก็ตามย่านการค้าที่สำคัญของพื้นที่ทุ่งรังสิตก็ยังคงเป็นพื้นที่บริเวณตำบลประชาธิปัตย์และตำบลคูคต ได้แก่ เซียร์สตรีท ดีโป คาร์ฟู แมคโคร และฟิวเจอร์พาร์ครังสิต นอกจากนั้นพื้นที่ทุ่งรังสิต ยังมีศูนย์กลางตลาดกลางขายส่งสินค้าเกษตรที่สำคัญ คือ ตลาดกลางขายส่งส้มเมืองด่านเหนือ บริเวณริมถนนพหลโยธิน ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา และตลาดไท ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมถนนพหลโยธิน ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอกองหลวง

สำหรับการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆในพื้นที่ทุ่งรังสิต ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการปรับปรุงและก่อสร้างถนนใหม่มากขึ้น นอกจากนี้ก็เป็นการเพิ่มขึ้นของพื้นที่นันทนาการ ได้แก่ สนามกอล์ฟ สวนสนุก และการขยายตัวของสถาบันการศึกษาและศูนย์กีฬาในบริเวณด้านเหนือของอำเภอกองหลวง

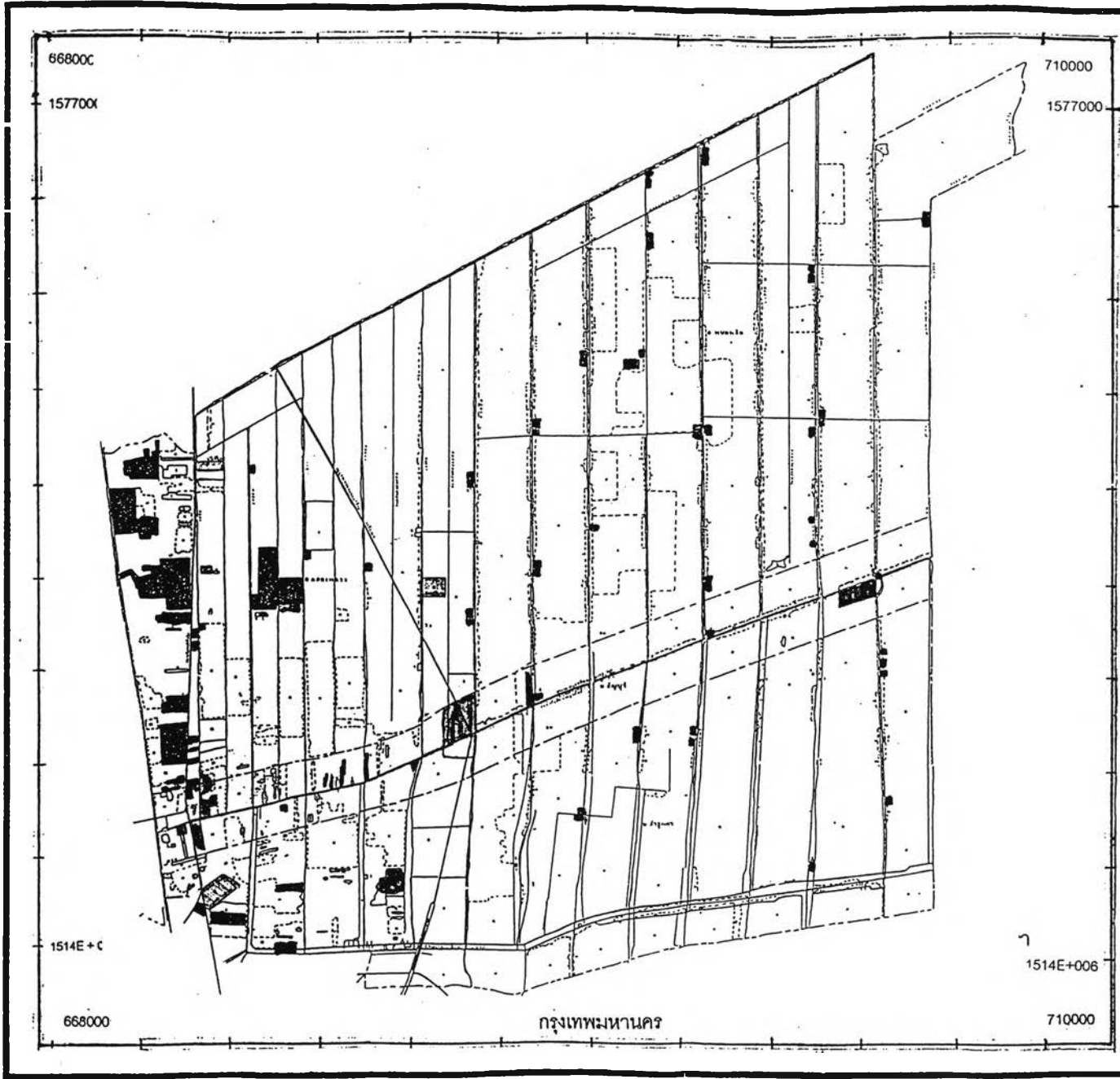
4.1.3 บทวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ทุ่งรังสิต

จากภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินของทุ่งรังสิต ได้แสดงให้เห็นว่า ตั้งแต่เริ่มมีการพัฒนาทางด้านการคมนาคม คือ การสร้างถนนพหลโยธิน และพัฒนาถนนรังสิต-นครนายกจากถนนคันดิน ให้กลายเป็นเส้นทางที่มีความสะดวกในการสัญจร ได้ทำให้พื้นที่ทุ่งรังสิตมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเกิดขึ้น การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการป้องกันการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมที่เหลืออยู่ต่อไป ในภาพรวมดังกล่าวยังขาดข้อมูลที่เป็นหลักฐานที่ชัดเจน ในการศึกษาต่อไปนี้จึงจำเป็นต้องพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยกำหนดช่วงเวลาในการวิเคราะห์จากช่วงปัจจุบันย้อนกลับไปอดีตประมาณ 10 ปี เพื่อให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น คือการใช้ที่ดินในช่วง ปี พ.ศ.2530-2540¹¹ (ตารางที่ 4-6 และแผนที่ 4-1 , 4-2) ซึ่งเมื่อพิจารณาสัดส่วนการใช้ที่ดินในช่วงดังกล่าว พบว่า การใช้ที่ดินในปี 2540 พื้นที่เกษตรมีขนาด 396,535.02 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 74.40 ของพื้นที่ทุ่งรังสิตทั้งหมด จะเห็นได้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

จากตารางที่ 4-6 แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พื้นที่ทำการเกษตรของพื้นที่ทุ่งรังสิตมีสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่ลดลงร้อยละ -6.09 เป็นเนื้อที่ 32,447.70 ไร่และเมื่อพิจารณาการใช้ที่ดินในประเภทอื่นๆ พบว่า การใช้ที่ดินเพื่อการอุตสาหกรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น อย่างชัดเจน คือจาก 3,206.25 ไร่ ในปี พ.ศ.2530 เป็น 7,006.87 ไร่หรือมีสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อพื้นที่เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.71 หากเมื่อพิจารณาสัดส่วนตามประเภทการใช้ที่ดินแล้วการใช้ที่ดินเพื่อการพักอาศัยในพื้นที่ทุ่งรังสิตก็มีสัดส่วนสูงกว่าการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆ นอกจากเกษตรมาก อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นเพียงภาพรวมทั้งหมด ยังไม่สามารถกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นจากสาเหตุใดและก่อให้เกิดผลกระทบอย่างไร และการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นบริเวณส่วนใดของพื้นที่ทุ่งรังสิต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวิเคราะห์ลึกลงไป ในการวิเคราะห์นี้สามารถกระทำได้ในระดับตำบลเท่าที่ข้อมูลของทางราชการสามารถนำมาเปรียบเทียบในชุดข้อมูลเดียวกันตามตารางที่ 4-7 ได้ดังนี้

จากตารางที่ 4-7 พบว่าในช่วงระยะเวลา 12 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2529-2541 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเฉลี่ยต่อปีของพื้นที่ปลูกข้าวในเกือบทุกตำบลลดลง บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย

¹¹ สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี, 2530-2540

แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต

สัญลักษณ์ :

- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
- ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
- ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม
- ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- ที่ดินประเภทสถาบันราชการ

ที่มา :

แผนที่ 4-1

แสดง :

การใช้ที่ดินทุ่งรังสิต ปี 2530

มาตราส่วน

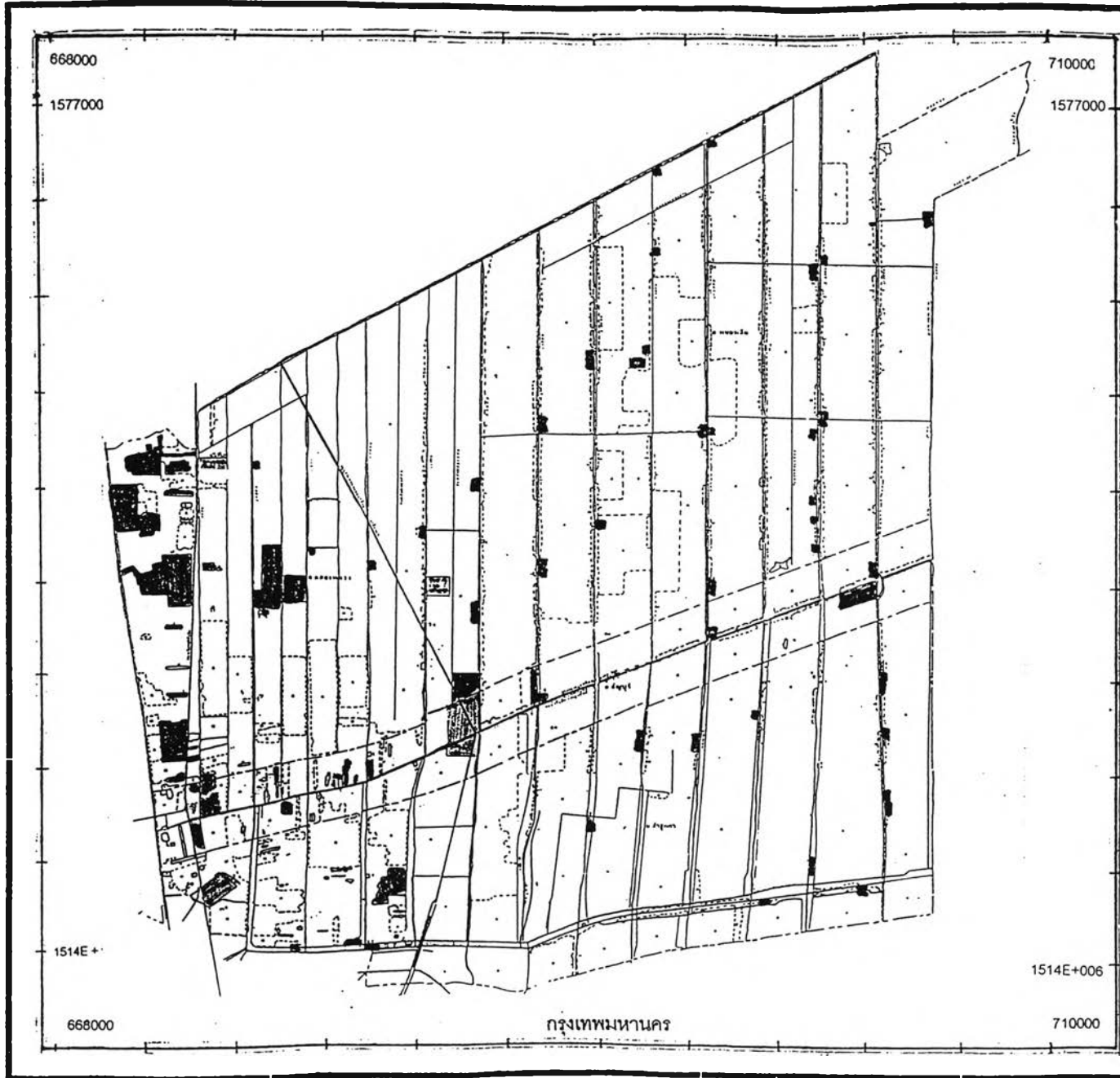
0 1 2 4 กม.

น

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต

สัญลักษณ์ :

- ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย
- ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม
- ที่ดินประเภทอุตสาหกรรม
- ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา
- ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา
- ที่ดินประเภทสถาบันราชการ

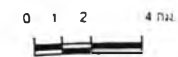
ที่มา :

แผนที่ 4-2

แสดง :

การใช้ที่ดินทุ่งรังสิต ปี 2540

มาตราส่วน

น

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4-6 การใช้ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินปี 2530-2540 ของทุ่งรังสิต

ประเภทการใช้ที่ดิน	พ.ศ.2530		พ.ศ.2540	
	ไร่	ร้อยละ	ไร่	ร้อยละ
ที่พักอาศัย	78,528.53	14.73	91077.48	17.09
พาณิชยกรรม	700.00	0.13	1362.5	0.26
อุตสาหกรรม	3,206.25	0.60	7006.87	1.31
เกษตรกรรม	428,982.72	80.48	396535.02	74.40
คลังสินค้า	287.50	0.05	381.25	0.07
สถาบันราชการ-สาธารณูปโภค	1,937.50	0.36	2670	0.50
สถาบันการศึกษา	3,381.25	0.63	5453.13	1.02
สถาบันศาสนา	2,312.50	0.43	3131.25	0.59
ถนน, ซอย	5,375.00	1.01	13943.75	2.62
คลอง, แม่น้ำ	8,300.00	1.56	11450	2.15
พื้นที่รวมทั้งหมด	533,011.25	100.00	533011.25	100.00

ที่มา : จากการวัดพื้นที่ในแผนที่ของกรมการผังเมือง

ตารางที่ 4-7 การใช้ที่ดินเพื่อการทำนาข้าวของทุ่งรังสิตเป็นรายตำบล ปี 2529 และ 2541

ตำบล	พื้นที่นาข้าว		การเปลี่ยนแปลง	
	2529	2541	จำนวน	ร้อยละ
<u>อ.คลองหลวง</u>	93,280	70,880	- 22,400	-2.00
คลองหนึ่ง	8,144	6,190	- 1,954	-2.00
คลองสอง	4,960	3,778	- 1,182	-1.99
คลองสาม	13,306	10,100	- 3,206	-2.01
คลองสี่	19,687	14,958	- 4,729	-2.00
คลองห้า	20,607	15,656	- 4,951	-2.00
คลองหก	15,603	11,865	- 3,738	-2.00
คลองเจ็ด	10,973	8,333	- 2,640	-2.00
<u>อ.ธัญบุรี</u>	17,730	4,582	- 13,148	-6.18
ประชาธิปัตย์	1,997	410	- 1,587	-6.62
บึงยี่โถ	4,906	1,268	- 3,638	-6.18
รังสิต	5,162	677	- 4,485	-7.24
ลำผักกูด	1,586	377	- 1,209	-6.35
บึงสนั่น	2,620	1,334	- 1,286	-4.09
บึงน้ำรักษ์	1,459	516	- 943	-5.39
<u>อ.ลำลูกกา</u>	136,940	101,493	- 35,447	-2.16
คูคต	2,810	200	- 2,610	-7.74
ลาดสวาย	6,424	6,038	- 386	-0.50
บึงคำพร้อย	8,834	15,090	6,256	5.90
ลำลูกกา	54,625	19,692	- 34,933	-5.33
บึงทองหลวง	34,935	22,895	- 12,040	-2.87
ลำไทร+พืชอุดม	12,849	31,328	18,479	11.98
บึงคอไห	16,463	6,250	- 19,128	-5.17
<u>อ.หนองเสือ</u>	133,565	44,918	- 88,647	-5.53
บึงบา	16,706	2,665	- 14,041	-7.00
บึงบอน	8,473	9,775	1,302	1.28
บึงกาสาม	14,547	4,471	- 10,076	-5.77
บึงชำอ้อ	35,969	11,336	- 24,633	-5.71
หนองสามวัง	24,779	7,220	- 17,559	-5.91
ศาลาครุ+นพรัตน์	33,092	9,451	- 23,641	-5.95

ที่มา : สำนักงานเกษตรจังหวัดปทุมธานี

ต่อปีลดลงมาก ได้แก่ พื้นที่เกือบทุกตำบลในเขตอำเภอธัญบุรี และหนองเสือ การเปลี่ยนแปลงลดลงดังกล่าวนี้ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นการเปลี่ยนกิจกรรมการเกษตรไปเป็นกิจกรรมนอกภาคเกษตรหรือจากการทำนาข้าวไปเป็นการทำเกษตรอีกประเภทหนึ่งได้ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาร่วมกับข้อมูลการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรแยกรายอำเภอในปี พ.ศ.2529 เปรียบเทียบกับปี พ.ศ.2540 แล้ว พบว่าพื้นที่การเกษตรของอำเภอธัญบุรีในปี พ.ศ.2540 คิดเป็นร้อยละ 37.38 ของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอ จากที่เคยมีพื้นที่การเกษตรร้อยละ 56.90 ในขณะที่อำเภอหนองเสือในปี พ.ศ.2540 มีพื้นที่การเกษตรคิดเป็นร้อยละ 85.32 ของพื้นที่ทั้งหมดของอำเภอ ส่วนอำเภอคลองหลวงและอำเภอลำลูกกาในปี พ.ศ.2540 มีพื้นที่การเกษตรคิดเป็นร้อยละ 50.16 และ 81.97 ตามลำดับ จากที่เคยมีพื้นที่การเกษตรในปี พ.ศ.2529 คิดเป็นร้อยละ 57.03 และ 77.01 ตามลำดับ ซึ่งให้เห็นว่าพื้นที่อำเภอธัญบุรีและอำเภอคลองหลวงมีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่จากภาคเกษตรเป็นนอกภาคเกษตรมากขึ้น ส่วนพื้นที่อำเภอลำลูกกาและอำเภอหนองเสือนั้นยังคงเป็นพื้นที่เกษตรมากกว่าเมือง

นอกจากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ที่ดินดังกล่าวแล้ว ลักษณะประชากรของทุ่งรังสิตเมื่อพิจารณารายละเอียดรายอำเภอและรายตำบลแล้วก็จะเป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจนของของลักษณะการเติบโตของทุ่งรังสิต โดยพิจารณาเปรียบเทียบรายละเอียดต่างๆ ได้แก่ การกระจายตัวของประชากรจากอดีตถึงปัจจุบัน การอพยพย้ายถิ่นฐานของประชากร ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทเป็นต้น

4.2 การเปลี่ยนแปลงประชากร

จากการที่ทุ่งรังสิตเป็นพื้นที่ที่มีบทบาททางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ ทั้งบทบาททางด้านการเกษตรที่ทำให้มีการบุกเบิกพื้นที่ในยุคแรก และพัฒนาเรื่อยมาจนเป็นพื้นที่ที่มีบทบาททางด้านอื่นๆ ที่ล้วนสำคัญต่อบทบาทโดยรวมของพื้นที่และประเทศ คือ ด้านอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย การค้าการบริการ ตลอดจนบทบาทในด้านการเป็นศูนย์รวมของสถาบันต่างๆ ทำให้พื้นที่ทุ่งรังสิตเป็นพื้นที่ชานเมืองแห่งหนึ่งที่รองรับทั้งการขยายตัวของประชากร และการขยายตัวของเศรษฐกิจ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในทุ่งรังสิตนั้นมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ และส่งผลต่อบทบาทของพื้นที่ทุ่งรังสิตและจังหวัดปทุมธานีโดยรวมเป็นอย่างมาก

ในการศึกษาด้านนี้ จะกล่าวถึงขนาด การกระจายตัวประชากรในอดีตถึงปัจจุบัน ความหนาแน่น การเปลี่ยนแปลงประชากร การย้ายถิ่นของประชากร โครงสร้างประชากร และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท

4.2.1 ขนาด การกระจายตัวและอัตราการเติบโตของประชากร

(1) ขนาดของประชากร

จากการศึกษาจำนวนประชากรในพื้นที่ศึกษา 4 อำเภอ ในช่วงปี พ.ศ.2530 - 2540 พบว่า ปี พ.ศ.2530 พื้นที่ศึกษามี 27 ตำบล จำนวนประชากรรวมทั้งหมด 259,409 คน เพิ่มขึ้นเป็น 385,775 คน หรือร้อยละเฉลี่ย 4.05 ต่อปี ใน พ.ศ.2540 ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2531 - 2532 มีการขยายตัวของประชากรมากขึ้น จึงมีการแบ่งพื้นที่ตำบลเพิ่มขึ้น 1 ตำบล คือ ตำบลพีชอุดม ในอำเภอลำลูกกา แยกมาจากตำบลลำไทร ส่วนการพิจารณาจำนวนประชากรรายอำเภอ พบว่า ในปี พ.ศ.2530 อำเภอธัญบุรีมีจำนวนประชากรมากที่สุด ร้อยละ 29.17 ของจำนวนทั้งหมด และเมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงประชากรของอำเภอธัญบุรีตั้งแต่อดีต พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 เป็นต้นมา อำเภอธัญบุรีมีการเปลี่ยนแปลงประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากความขาดแคลนที่อยู่อาศัยที่สะสมต่อเนื่องมาทุกปี ในบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาวะความขาดแคลนที่ดำรงอยู่ในช่วงดังกล่าว ทำให้เกิดการเติบโตของที่อยู่อาศัยที่มีทิศทางการขยายตัวไปในทิศทางเดียวกันกับการเติบโตของเมือง การขยายตัวของประชากรจึงขยายตัวเพิ่มขึ้นตามมา และอำเภอที่มีการขยายตัวของประชากรรองลงมา คือ อำเภอลำลูกกา (ร้อยละ 28.20) อำเภอคลองหลวง (ร้อยละ 27.82) และอำเภอหนองเสือ (ร้อยละ 14.80) ส่วนในปี พ.ศ.2540 จำนวนประชากรในอำเภอลำลูกกา มีสัดส่วนประชากรเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 32.45 ในขณะที่อำเภอธัญบุรี อำเภอคลองหลวง และอำเภอหนองเสือ มีสัดส่วนประชากรลดลงเหลือร้อยละ 28.78 ,27.20 และ 11.58 ตามลำดับ (ตารางที่ 4-8)

(2) การกระจายตัวของประชากร

การกระจายตัวของประชากรแยกรายตำบลในพื้นที่ศึกษา ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2540 พบว่าปี พ.ศ.2540 ตำบลที่มีจำนวนประชากรมากกว่า 40,000 คนขึ้นไป มี 3 ตำบล คือ ตำบลคลองหนึ่ง อยู่ในเขตเทศบาลตำบลท่าโขลง ตำบลประชาธิปัตย์ อยู่ในเขตเทศบาลตำบลประชาธิปัตย์ และตำบลคูคต อยู่ในเขตสาขาตำบลคูคต และตำบลที่มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด คือ ต่ำกว่า 4,000 คน คือ ตำบลพีชอุดม สรุปการกระจายตัวประชากรส่วนใหญ่ จะมีประชากรระหว่าง 4,000 - 10,000 คน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ตำบลส่วนใหญ่มีจำนวนประชากรอยู่ในสัดส่วนเดียวกัน และมีการกระจายอยู่ทั่วไป จะมีการกระจุกตัวของประชากรหนาแน่น ในพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของชุมชนเมือง ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ ที่ได้กล่าวต่อไป

(3) อัตราการเติบโตของประชากร

เมื่อเปรียบเทียบอัตราการเติบโตรายอำเภอในพื้นที่ศึกษา กับอำเภออื่นๆในพื้นที่ของจังหวัดปทุมธานี พบว่า อัตราเติบโตเฉลี่ยของอำเภอในพื้นที่ศึกษา มีค่าสูงกว่าอัตราการเติบโตรวมเฉลี่ย ร้อยละ 3.52 โดยอำเภอที่มีอัตราการเติบโตมากที่สุด คือ อำเภอลำลูกกา ร้อยละ 5.03

ตารางที่ 4-8 จำนวน สัดส่วนและอัตราการเติบโตของประชากรรายตำบลในพื้นที่ทุ่งรังสิต ปี พ.ศ.2530,2535 และ2540

เขตการปกครอง ตำบล	พื้นที่ (ตร.กม.)	พ.ศ.2530		พ.ศ.2535		พ.ศ.2540		อัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี		
		ประชากร (คน)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ประชากร (คน)	สัดส่วน (ร้อยละ)	ประชากร (คน)	สัดส่วน (ร้อยละ)	5ปีแรก (ร้อยละ)	5ปีหลัง (ร้อยละ)	10 ปี (ร้อยละ)
อ.คลองหลวง	277.60	72,180	27.82	84,292	27.34	104,915	27.20	3.15	4.47	3.81
1 คลองหนึ่ง**	56.30	30,623	11.80	39,817	12.91	49,939	12.95	5.39	4.63	5.01
2 คลองสอง**	42.00	9,187	3.54	11,861	3.85	17,068	4.42	5.24	7.55	6.39
3 คลองสาม	48.80	7,003	2.70	7,434	2.41	8,435	2.19	1.20	2.56	1.88
4 คลองสี่	44.80	7,674	2.96	7,808	2.53	9,478	2.46	0.35	3.95	2.13
5 คลองห้า	40.80	6,765	2.61	6,828	2.21	7,333	1.90	0.19	1.44	0.81
6 คลองหก	42.80	7,148	2.76	7,041	2.28	8,262	2.14	-0.30	3.25	1.46
7 คลองเจ็ด	2.10	3,780	1.46	3,503	1.14	4,400	1.14	-1.51	4.67	1.53
อ.ธัญบุรี	112.29	75,679	29.17	89,280	28.95	111,021	28.78	3.36	4.46	3.91
1 ประชาธิปัตย์*	22.58	35,921	13.85	47,693	15.47	56,377	14.61	5.83	3.40	4.61
2 บึงขี้เฒ่า	15.39	7,013	2.70	7,559	2.45	10,039	2.60	1.51	5.84	3.65
3 รังสิต	17.80	14,711	5.67	17,997	5.84	18,523	4.80	4.11	0.58	2.33
4 ลำผักกูด	15.80	6,250	2.41	5,263	1.71	14,167	3.67	-3.38	21.90	8.53
5 บึงลั่น	16.28	4,987	1.92	4,409	1.43	4,658	1.21	-2.43	1.10	-0.68
6 บึงน้ำรักษ์	24.44	6,497	2.50	6,359	2.06	7,257	1.88	-0.43	2.68	1.11
อ.ลำลูกกา	326.71	73,158	28.20	93,508	30.32	125,176	32.45	5.03	6.01	5.52
1 คูคต***	12.04	24,924	9.61	42,770	13.87	65,393	16.95	11.40	8.86	10.13
2 ลาดสวาย	31.06	5,874	2.26	6,982	2.26	11,422	2.96	3.52	10.34	6.88
3 บึงคำพร้อย	43.00	7,594	2.93	7,499	2.43	9,687	2.51	-0.25	5.25	2.46
4 ลำลูกกา	92.16	10,925	4.21	12,036	3.90	13,660	3.54	1.96	2.56	2.26
5 บึงทองหลาง	52.80	7,937	3.06	8,573	2.78	8,638	2.24	1.55	0.15	0.85
6 ลำไทร	31.15	10,859	4.19	6,926	2.25	7,087	1.84	-8.60	0.46	-4.18
7 บึงคอไห	40.00	5,045	1.94	5,225	1.69	5,721	1.48	0.70	1.83	1.27
8 พิษอุดม	24.50	-	na	3,497	1.13	3,568	0.92	na	0.40	na
อ.หนองเสือ	304.36	38,392	14.80	41,274	13.39	44,663	11.58	1.46	1.59	1.52
1 ต.บึงบา	26.36	5,592	2.16	6,690	2.17	6,943	1.80	3.65	0.75	2.19
2 ต.บึงบอน	37.40	4,731	1.82	4,823	1.56	5,697	1.48	0.39	3.39	1.88
3 ต.บึงกาสาม	42.30	5,008	1.93	5,459	1.77	5,877	1.52	1.74	1.49	1.61
4 ต.บึงขำอ้อ	48.60	7,267	2.80	7,608	2.47	8,036	2.08	0.92	1.10	1.01
5 ต.หนองสามวัง	64.55	8,327	3.21	8,458	2.74	9,034	2.34	0.31	1.33	0.82
6 ต.ศาลาคู	49.65	7,467	2.88	4,098	1.33	4,619	1.20	-11.31	2.42	-4.69
7 ต.นพรัตน์	35.50	-	na	4,138	1.34	4,457	1.16	na	1.50	na
รวม	1020.96	259,409	100.00	308,354	100.00	385,775	100.00	3.52	4.58	4.05

ที่มา : จากการคำนวณ

หมายเหตุ : 1) na = non available (หาค่าไม่ได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูล)

- * ตำบลประชาธิปไตยเป็นเทศบาลตำบลประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ.2538
  - ** ตำบลที่อยู่ในอำเภอคลองหลวงบางส่วนเมื่อปี พ.ศ.2539 มีการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลท่าไทรง
  - *** ตำบลคูคตเป็นเทศบาลเมืองคูคตและสาขาตำบลคูคตเมื่อปี พ.ศ.2539
- 2) ตำบลที่จัดตั้งใหม่ 2 แห่ง ได้แก่ ตำบลพิษอุดม แยกมาจากตำบลลำไทรเมื่อปี พ.ศ.2533 และตำบลนพรัตน์ แยกมาจากตำบลศาลาคูเมื่อปี พ.ศ.2535

เนื่องจากมีการแบ่งพื้นที่ตำบลพิชอุดมเพิ่มขึ้น รองลงมา คือ อำเภอธัญบุรี ร้อยละ 3.36 อำเภอคลองหลวง ร้อยละ 3.15 และอำเภอหนองเสือ ร้อยละ 1.46 ในช่วง 5 ปีหลังทุกอำเภอมีอัตราการเติบโตมากกว่าช่วง 5 ปีแรก (ตารางที่ 4-8)

จากการจำแนกการกระจายตัวของอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี พบว่า ในช่วง 5 ปีแรก ตำบลส่วนใหญ่ที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยในสัดส่วนที่ลดลง หรือน้อยกว่า 0 มีจำนวน 8 ตำบล กลุ่มที่มีอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นระหว่างร้อยละ 0.01 - 2.00 มีจำนวน 11 ตำบล ตำบลที่มีอัตราการเติบโตมากที่สุด คือ ตำบลคลองหนึ่ง คลองสอง ประชาธิปัตย์ รังสิต คูคต ส่วนใน 5 ปีหลัง ในทุกตำบลมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น แต่มีการเปลี่ยนแปลงอัตราการเติบโต กล่าวคือ ตำบลที่เป็นที่ตั้งของชุมชนทั้งเทศบาลและสุขาภิบาล จะมีอัตราการเติบโตในสัดส่วนที่ลดลงในช่วง 5 ปีแรก ได้แก่ ตำบลคลองหก คลองเจ็ด ลำผักกูด บึงคำพร้อย ศาลาครุ ในช่วง 5 ปีหลัง ตำบลเหล่านี้กลับมีอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นมาก เนื่องจากชุมชนมีการเจริญเติบโตและดึงดูดประชาชนให้เข้ามามากขึ้น

4.2.2 ความหนาแน่นประชากร

เมื่อพิจารณาความหนาแน่นประชากรรายอำเภอในพื้นที่ศึกษา (ตารางที่ 4-9 และ แผนที่ 4-3, 4-4, 4-5) ในปี พ.ศ.2540 พบว่าอำเภอธัญบุรีมีความหนาแน่นประชากรสูงกว่าอำเภออื่นๆค่อนข้างมาก 988 คน/ตร.กม. เนื่องจากอำเภอธัญบุรีมีพื้นที่น้อยกว่าอำเภออื่นๆมาก แต่กลับมีการกระจุกตัวของที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก รองลงมาได้แก่ อำเภอลำลูกกา อำเภอคลองหลวง มีความหนาแน่น 383 คน/ตร.กม. และ 377 คน/ตร.กม. ตามลำดับ ส่วนอำเภอหนองเสือมีความหนาแน่นต่ำที่สุด คือ 146 คน/ตร.กม. เนื่องจากพื้นที่มีขนาดใหญ่ และยังขาดความสะดวกในการเข้าถึงจากเส้นทางสายหลักได้ต่ำกว่าอำเภออื่นๆในพื้นที่ศึกษา ทำให้พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีการกระจายตัวของชุมชนอยู่ทั่วไป

เมื่อพิจารณาความหนาแน่นของประชากรรายตำบล พบว่าตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาล และสามารถเข้าถึงได้สะดวกจากเส้นทางสายหลัก จะมีความหนาแน่นที่สูงกว่าตำบลอื่นๆ อย่างชัดเจน และมีลักษณะเป็นชุมชนการค้า - บริการ และที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ตำบลคูคต และตำบลประชาธิปัตย์ ซึ่งมีความหนาแน่น 5,431 คน/ตร.กม. และ 2,496 คน/ตร.กม. ตามลำดับ รองลงมาได้แก่ ตำบลรังสิต ลำผักกูด และคลองหนึ่ง มีความหนาแน่น 1040 คน/ตร.กม. 896 คน/ตร.กม. และ 887 คน/ตร.กม. ตามลำดับ ส่วนตำบลอื่นๆ ส่วนใหญ่แล้วจะมีความหนาแน่นระหว่าง 100 - 800 คน/ตร.กม.

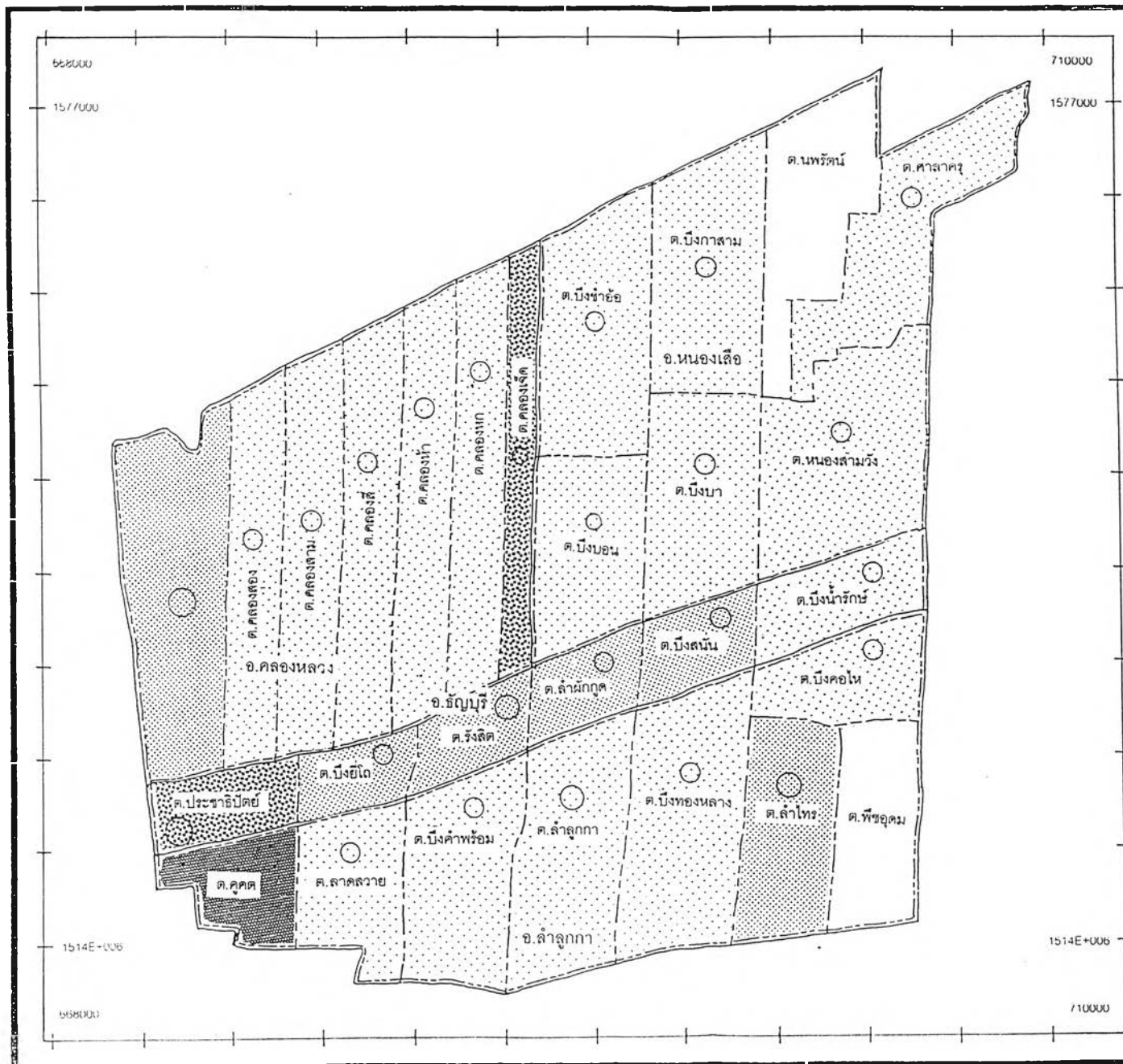
ตารางที่ 4-9 การเปลี่ยนแปลงความหนาแน่นของประชากรรายตำบลของพื้นที่ทุ่งรังสิต ในปี พ.ศ. 2530, 2535 และ 2540

เขตการปกครอง ตำบล	พื้นที่ (ตร.กม.)	พ.ศ. 2530		พ.ศ. 2535		พ.ศ. 2540	
		ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)	ประชากร (คน)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
อ. คลองหลวง	277.60	72,180	260.01	84,292	303.65	104,915	377.94
1 คลองหนึ่ง**	56.30	30,623	543.93	39,817	707.23	49,939	887.02
2 คลองสอง**	42.00	9,187	218.74	11,861	282.40	17,068	406.38
3 คลองสาม	48.80	7,003	143.50	7,434	152.34	8,435	172.85
4 คลองสี่	44.80	7,674	171.29	7,808	174.29	9,478	211.56
5 คลองห้า	40.80	6,765	165.81	6,828	167.35	7,333	179.73
6 คลองหก	42.80	7,148	167.01	7,041	164.51	8,262	193.04
7 คลองเจ็ด	2.10	3,780	1800.00	3,503	1668.10	4,400	2095.24
อ. ธัญบุรี	112.29	75,679	673.96	89,280	795.08	111,021	988.70
1 ประชาธิปัตย์*	22.58	35,921	1590.83	47,693	2112.18	56,377	2496.77
2 บึงยี่โก	15.39	7,013	455.69	7,559	491.16	10,039	652.31
3 รังสิต	17.80	14,711	826.46	17,997	1011.07	18,523	1040.62
4 ลำผักกูด	15.80	6,250	395.57	5,263	333.10	14,167	896.65
5 บึงสนั่น	16.28	4,987	306.33	4,409	270.82	4,658	286.12
6 บึงน้ำรักษ์	24.44	6,497	265.83	6,359	260.19	7,257	296.93
อ. ลำลูกกา	326.71	73,158	223.92	93,508	286.21	125,176	383.14
1 คูคต***	12.04	24,924	2070.10	42,770	3552.33	65,393	5431.31
2 ลาดหลาว	31.06	5,874	189.12	6,982	224.79	11,422	367.74
3 บึงคำพร้อย	43.00	7,594	176.60	7,499	174.40	9,687	225.28
4 ลำลูกกา	92.16	10,925	118.54	12,036	130.60	13,660	148.22
5 บึงทองหลาง	52.80	7,937	150.32	8,573	162.37	8,638	163.60
6 ลำไทร	31.15	10,859	348.60	6,926	222.34	7,087	227.51
7 บึงคอไห	40.00	5,045	126.13	5,225	130.63	5,721	143.03
8 พืชอุดม	24.50	-	na	3,497	142.73	3,568	145.63
อ. หนองเสือ	304.36	38,392	126.14	41,274	135.61	44,663	146.74
1 ต. บึงบา	26.36	5,592	212.14	6,690	253.79	6,943	263.39
2 ต. บึงบอน	37.40	4,731	126.50	4,823	128.96	5,697	152.33
3 ต. บึงกาสาม	42.30	5,008	118.39	5,459	129.05	5,877	138.94
4 ต. บึงชำอ้อ	48.60	7,267	149.53	7,608	156.54	8,036	165.35
5 ต. หนองสามวัง	64.55	8,327	129.00	8,458	131.03	9,034	139.95
6 ต. ศาลาครุ	49.65	7,467	150.39	4,098	82.54	4,619	93.03
7 ต. นพรัตน์	35.50	-	na	4,138	116.56	4,457	125.55
รวม	1020.96	259,409	254.08	308,354	302.02	385,775	377.86

ที่มา : จากการคำนวณ

หมายเหตุ : na = non available (หาค่าไม่ได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูล)

- * ตำบลประชาธิปัตย์เป็นเทศบาลตำบลประชาธิปัตย์เมื่อปี พ.ศ. 2538
- ** ตำบลที่อยู่ในอำเภอคลองหลวงบางส่วนเมื่อปี พ.ศ. 2539 มีการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลท่าโสม
- *** ตำบลคูคตเป็นเทศบาลเมืองคูคตและสาขาตำบลคูคตเมื่อปี พ.ศ. 2539

แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต

สัญลักษณ์ :

- 0-300 คน/ตร.กม.
- 301-1,000 คน/ตร.กม.
- 1,001-2,000 คน/ตร.กม.
- 2,001-6,000 คน/ตร.กม.
- ไม่มีข้อมูล
- 30,000-70,000 คน
- 10,001-30,000 คน
- 5,001-10,000 คน
- 0-5,000 คน

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร

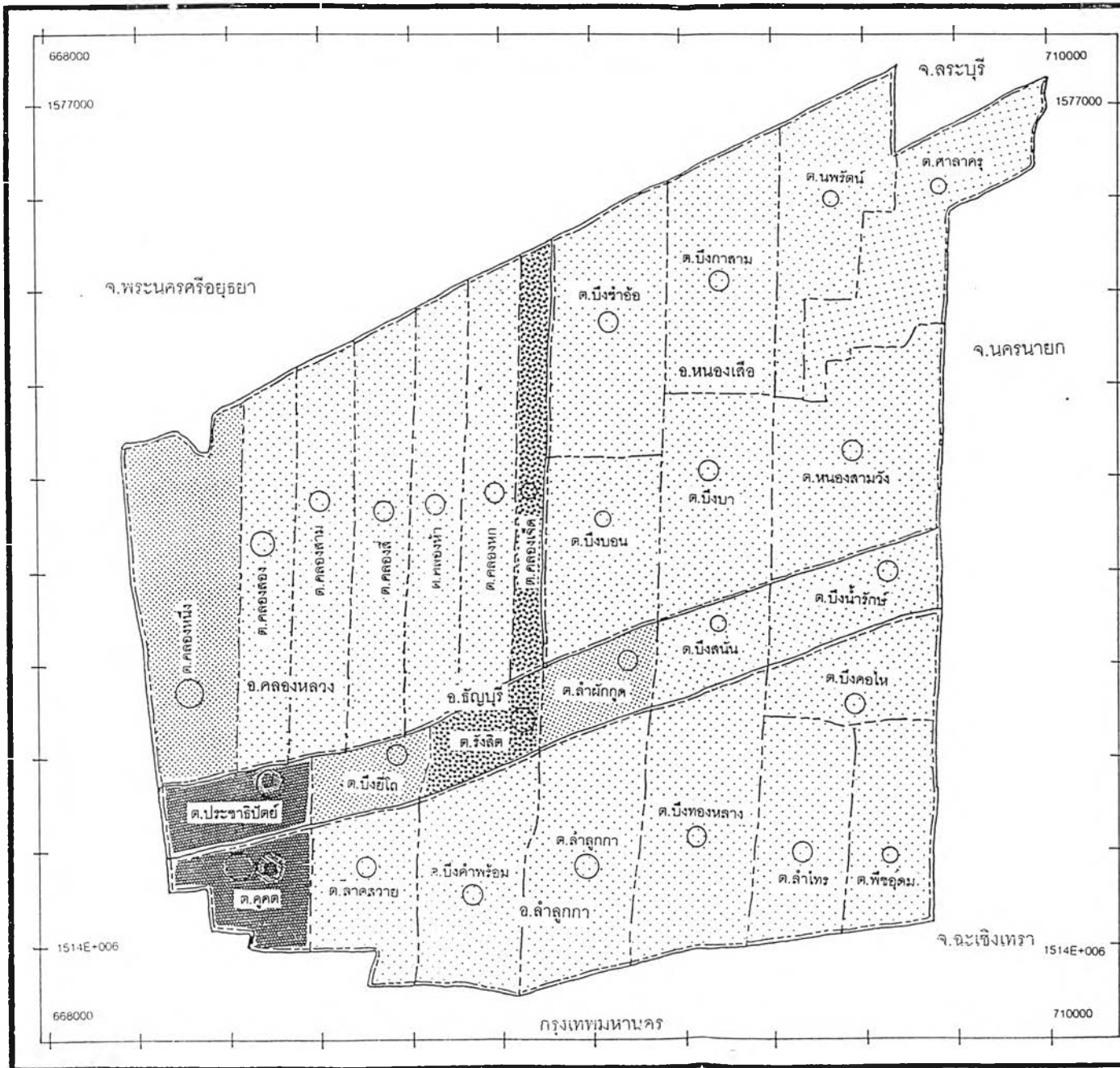
แผนที่ 4-3

แสดงการกระจายตัวของจำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากร
ปี พ.ศ. 2530

มาตราส่วน

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต

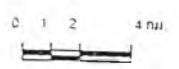
- สัญลักษณ์ :
- 0-300 คน/ตร.กม.
  - 301-1,000 คน/ตร.กม.
  - 1,001-2,000 คน/ตร.กม.
  - 2,001-6,000 คน/ตร.กม.
  - ไม่มีข้อมูล
  - 30,000-70,000 คน
  - 10,001-30,000 คน
  - 5,001-10,000 คน
  - 0-5,000 คน

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร

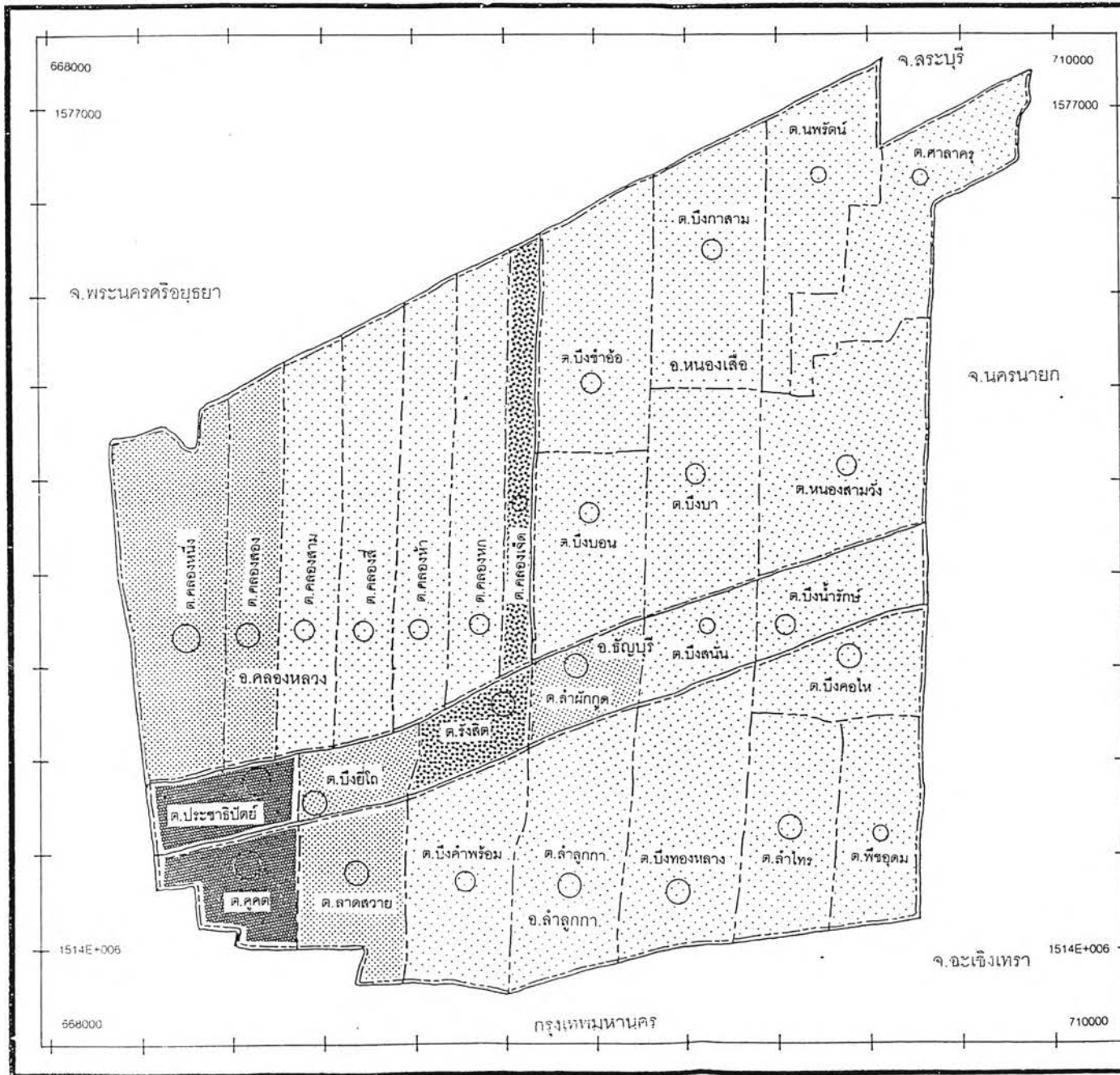
แผนที่ 4-4

แสดง : แลดูการกระจายตัวของจำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากร ปี พ.ศ.2535

มาตราส่วน

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

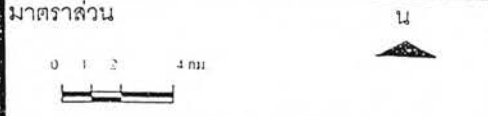
แนวทางการพัฒนาเมืองและพื้นที่เกษตรกรรมในบริเวณทุ่งรังสิต

สัญลักษณ์ :

	0-300	คน/ตร.กม.
	301-1,000	คน/ตร.กม.
	1,001-2,000	คน/ตร.กม.
	2,001-6,000	คน/ตร.กม.
	ไม่มีข้อมูล	
	30,000-70,000	คน
	10,001-30,000	คน
	5,001-10,000	คน
	0-5,000	คน

ที่มา : สำนักงานทะเบียนราษฎร์

แผนที่ 4-5
แสดง : แสดงการกระจายตัวของจำนวนประชากรและความหนาแน่นของประชากร ปี พ.ศ.2540

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.2.3 การเปลี่ยนแปลงขนาดและความหนาแน่นประชากร

ในช่วง 5 ปีแรก ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2535 มีการเปลี่ยนแปลงประชากรเพิ่มขึ้นทั้งหมด 48,945 คน หรือเพิ่มขึ้นจากเดิมน้อยละ 18.87 อัตราการเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 3.52 ในช่วง 5 ปีหลัง มีการเปลี่ยนแปลงประชากรมากกว่าช่วง 5 ปีแรก ซึ่งมีอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปีใกล้เคียงกัน การเปลี่ยนแปลงในช่วง 10 ปี พ.ศ. 2530 - 2540 พบว่าอำเภอที่มีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่เพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ อำเภอลำลูกกา การเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยละ 71.10 รองลงมา คือ อำเภอธัญบุรี ร้อยละ 46.70 และอำเภอคลองหลวง ร้อยละ 45.35 ส่วนอำเภอหนองเสือ มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมน้อยที่สุด คือ ร้อยละ 16.33 (ตารางที่ 4-10)

(1) การเปลี่ยนแปลงจากเดิมระดับอำเภอและตำบล

จากการพิจารณาการกระจายตัวของการเปลี่ยนแปลงประชากรจากเดิมรายตำบล ระหว่าง พ.ศ.2530 - 2540 แบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ในช่วง 5 ปี (พ.ศ.2530 - 2535) ในช่วง 5 ปีหลัง (พ.ศ.2535 - 2540) และในช่วง 10 ปี สามารถจัดกลุ่มตำบล จำแนกตามขนาดของการเปลี่ยนแปลงประชากรจากเดิม พบว่า ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรจากเดิมที่มีสัดส่วนลดลง ในช่วง 5 ปีแรก ได้แก่ ตำบลคลองหก คลองเจ็ด ลำผักกูด บึงสนั่น บึงน้ำรักษ์ บึงคำพร้อย ลำไทร ศาลาครุ เป็นต้น ในช่วง 5 ปีหลัง มีตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงต่างจากช่วง 5 ปีแรก ได้แก่ ตำบลคลองหนึ่ง ประชาธิปัตย์รังสิต คูคต ลำลูกกา เป็นที่น่าสังเกตว่า ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรที่มีแนวโน้มลดลงนั้นจะเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาล และเริ่มมีความอึดตัวในด้านการขยายตัวของประชากรในพื้นที่ แต่จะไปขยายตัวในพื้นที่ตำบลใกล้เคียงที่มีพื้นที่ที่จะรองรับประชากรได้

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรตามสัดส่วนการเปลี่ยนแปลง ระหว่าง ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรที่ลดลง (น้อยกว่า 0) ต่อ ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรเพิ่มขึ้นปานกลาง (ระหว่าง ร้อยละ 0.01 - 15.00) ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรที่เพิ่มขึ้นมาก (ระหว่างร้อยละ 15.01 - ถึงมากกว่า 20) พบว่าในปี พ.ศ.2530 จะมีสัดส่วน 8:11:7 จะเห็นได้ว่าตำบลส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นปานกลาง แต่ในปี พ.ศ.2535และ2540 มีจำนวนตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นมากขึ้น โดยเฉพาะปี พ.ศ.2540 คือ มีสัดส่วน เท่ากับ 14:12 (ไม่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรที่ลดลง) และ 3:6:17 ตามลำดับ

(2) การเปลี่ยนแปลงประชากรจากทั้งหมดระดับอำเภอและตำบล

การเปลี่ยนแปลงประชากรจากทั้งหมด พบว่า ในช่วง 5 ปีแรก ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลง

ตารางที่ 4-10 จำนวน การเปลี่ยนแปลงของประชากร แยกตามรายตำบลในพื้นที่ทุ่งรังสิต ปี พ.ศ.2530 ,2535 และ2540

เขตการปกครอง ตำบล	จำนวนประชากร(คน)			การเปลี่ยนแปลงจำนวน(คน)			การเปลี่ยนแปลงจากเดิม			การเปลี่ยนแปลงจากปี 2530		
	2530	2535	2540	5 ปีแรก	5 ปีหลัง	10 ปี	5 ปีแรก	5 ปีหลัง	10 ปี	5 ปีแรก	5 ปีหลัง	10 ปี
อ.คลองหลวง	72,180	84,292	104,915	12,112	20,623	32,735	16.78	24.47	45.35	100.00	100.00	100.00
1 คลองหนึ่ง**	30,623	39,817	49,939	9,194	10,122	19,316	30.02	25.42	63.08	75.91	49.08	59.01
2 คลองสอง**	9,187	11,861	17,068	2,674	5,207	7,881	29.11	43.90	85.78	22.08	25.25	24.08
3 คลองสาม	7,003	7,434	8,435	431	1,001	1,432	6.15	13.47	20.45	3.56	4.85	4.37
4 คลองสี่	7,674	7,808	9,478	134	1,670	1,804	1.75	21.39	23.51	1.11	8.10	5.51
5 คลองห้า	6,765	6,828	7,333	63	505	568	0.93	7.40	8.40	0.52	2.45	1.74
6 คลองหก	7,148	7,041	8,262	-107	1,221	1,114	-1.50	17.34	15.58	-0.88	5.92	3.40
7 คลองเจ็ด	3,780	3,503	4,400	-277	897	620	-7.33	25.61	16.40	-2.29	4.35	1.89
อ.ธัญบุรี	75,679	89,280	111,021	13,601	21,741	35,342	17.97	24.35	46.70	100.00	100.00	100.00
1 ประชาธิปัตย์*	35,921	47,693	56,377	11,772	8,684	20,456	32.77	18.21	56.95	86.55	39.94	57.88
2 บึงขังโกล	7,013	7,559	10,039	546	2,480	3,026	7.79	32.81	43.15	4.01	11.41	3.56
3 รังสิต	14,711	17,997	18,523	3,286	526	3,812	22.34	2.92	25.91	24.16	2.42	10.79
4 ลำผักกูด	6,250	5,263	14,167	-987	8,904	7,917	-15.79	169.18	126.67	-7.26	40.95	22.40
5 บึงคั่น	4,987	4,409	4,658	-578	249	-329	-11.59	5.65	-6.60	-4.25	1.15	-0.93
6 บึงน้ำรักษ์	6,497	6,359	7,257	-138	898	760	-2.12	14.12	11.70	-1.01	4.13	2.15
อ.ลำลูกกา	73,158	93,508	125,176	20,350	31,668	52,018	27.82	33.87	71.10	100.00	100.00	100.00
1 คูคต***	24,924	42,770	65,393	17,846	22,623	40,469	71.60	52.89	162.37	87.70	71.44	77.80
2 ลาดสวาย	5,874	6,982	11,422	1,108	4,440	5,548	18.86	63.59	94.45	5.44	14.02	10.67
3 บึงคำพร้อย	7,594	7,499	9,687	-95	2,188	2,093	-1.25	29.18	27.56	-0.47	6.91	-4.02
4 ลำลูกกา	10,925	12,036	13,660	1,111	1,624	2,735	10.17	13.49	25.03	5.46	5.13	5.26
5 บึงทองหลาง	7,937	8,573	8,638	636	65	701	8.01	0.76	8.83	3.13	0.21	1.35
6 ลำไทร	10,859	6,926	7,087	-3,933	161	-3,772	-36.22	2.32	-34.74	-19.33	0.51	-7.25
7 บึงคอไห	5,045	5,225	5,721	180	496	676	3.57	9.49	13.40	0.88	1.57	1.30
8 พืชอุดม	-	3,497	3,568	na	71	na	na	2.03	na	na	0.22	na
อ.หนองเสือ	38,392	41,274	44,663	2,882	3,389	6,271	7.51	8.21	16.33	100.00	100.00	100.00
1 ต.บึงบา	5,592	6,690	6,943	1,098	253	1,351	19.64	3.78	24.16	38.10	7.47	21.54
2 ต.บึงบอน	4,731	4,823	5,697	92	874	966	1.94	18.12	20.42	3.19	25.79	15.40
3 ต.บึงกาสาม	5,008	5,459	5,877	451	418	869	9.01	7.66	17.35	15.65	12.33	13.86
4 ต.บึงขำอ้อ	7,267	7,608	8,036	341	428	769	4.69	5.63	10.58	11.83	12.63	12.26
5 ต.หนองสามวัง	8,327	8,458	9,034	131	576	707	1.57	6.81	8.49	4.55	17.00	11.27
6 ต.ศาลาครุ	7,467	4,098	4,619	-3,369	521	-2,848	-45.12	12.71	-38.14	-116.90	15.37	-45.42
7 ต.นพรัตน์	-	4,138	4,457	na	319	na	na	7.71	na	na	9.41	na
รวม	259,409	308,354	385,775	48,945	77,421	126,366	18.87	25.11	48.71	100.00	100.00	100.00

ที่มา : จากการคำนวณ

หมายเหตุ : na = non available (หาค่าไม่ได้ เนื่องจากไม่มีข้อมูล)

- * ตำบลประชาธิปัตย์เป็นเทศบาลตำบลประชาธิปัตย์เมื่อปี พ.ศ.2538
- ** ตำบลที่อยู่ในอำเภอคลองหลวงบางส่วนเมื่อปี พ.ศ.2539 มีการจัดตั้งเป็นเทศบาลตำบลท่าไทรง
- *** ตำบลคูคตเป็นเทศบาลเมืองคูคตและสาขาตำบลคูคตเมื่อปี พ.ศ.2539

แปลงในสัดส่วนที่ลดลง ได้แก่ ตำบลคลองหก คลองเจ็ด ลำผักกูด บึงสนั่น บึงน้ำรักษ์ บึงคำพร้อย ลำไทร และศาลาครุ ส่วนตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงจากทั้งหมดเพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ ตำบลคลองหนึ่ง คลองสอง ประชาธิปัตย์ รังสิต คูคต บึงบา และบึงกาสาม ส่วนในช่วง 5 ปีหลัง มีตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงจากทั้งหมดที่เพิ่มขึ้นมาก ได้แก่ ตำบลคลองหนึ่ง คลองสอง ประชาธิปัตย์ ลำผักกูด คูคต บึงบอน หนองสามวัง เป็นต้น

จากการพิจารณาการกระจายตัว จำแนกตามการเปลี่ยนแปลงประชากรจากทั้งหมด พบว่า ในช่วง 5 ปีแรก กลุ่มที่มีจำนวนตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงเดียวกันมากที่สุด คือ กลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลง ระหว่างร้อยละ 0.01-15.00 คิดสัดส่วนเฉลี่ยร้อยละ 35.71 ของจำนวนตำบลทั้งหมด รองลงมาคือ กลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงลดลง หรือน้อยกว่า 0 คิดเป็นร้อยละ 28.57 ของจำนวนตำบลทั้งหมด ส่วนในช่วง 5 ปีหลัง มีการกระจายตัวอยู่ในกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงระหว่าง ร้อยละ 0.01-15.00คิดเป็นร้อยละ 71.43 ของจำนวนตำบลทั้งหมด ตำบลที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรจากทั้งหมดมากกว่าร้อยละ 20 ได้แก่ ตำบลคลองหนึ่ง คลองสอง ประชาธิปัตย์ ลำผักกูด คูคต และบึงบอน

4.2.4 การอพยพย้ายถิ่นประชากร

ในพื้นที่ทุ่งรังสิต มีการอพยพย้ายถิ่นจากพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะจากจังหวัดอื่นๆ ทุกภูมิภาค จากข้อมูลการย้ายถิ่นรายอำเภอ ใน พ.ศ.2539 พบ ว่า อำเภอลำลูกกา มีจำนวนผู้อพยพมากที่สุด คือ 10,077 คน หรือร้อยละ 8.48 มีการย้ายเข้ามากกว่าการย้ายออก รองลงมาคือ อำเภอคลองหลวง ประชากรย้ายเข้า 8,679 คน หรือร้อยละ 8.67 อำเภอหนองเสือมีการย้ายเข้า น้อยที่สุด ร้อยละ 7.77 ส่วนอัตราการย้ายออกในทุกอำเภอมีอัตราใกล้เคียงกัน สำหรับอัตราการย้ายสุทธิ พบว่า ทุกอำเภอมีการย้ายเข้ามากกว่าการย้ายออก (ตารางที่ 4-11)

4.2.5 โครงสร้างประชากร

จากการศึกษาโครงสร้างประชากรรายอำเภอในพื้นที่ศึกษา ในปี พ.ศ.2540 โครงสร้างประชากรอยู่ในวัยแรงงานมากที่สุด อยู่ในหมวดอายุ 30 - 34 คิดเป็นร้อยละ 11.10 ของจำนวนประชากรทั้งหมด รองลงมาคือ หมวดอายุ 25 - 29 และหมวดอายุ 35 - 39 เมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างประชากรของพื้นที่ทุ่งรังสิตในปี พ.ศ.2533 (เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, 2539) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่เป็นประชากรในวัยแรงงานมากที่สุด แต่คนละหมวดอายุ คือหมวดอายุ 20 - 24 คิด

ตารางที่ 4-11 จำนวนประชากรเกิด ตาย และย้ายถิ่นรายอำเภอในพื้นที่ทุ่งรังสิต ปี พ.ศ.2539

อำเภอ	ประชากร (คน)	เกิด		ตาย		ย้ายเข้า		ย้ายออก		ย้ายสุทธิ	
		จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
คลองหลวง	100,068	1,203	1.20	427	0.43	8,679	8.67	5,181	5.18	3,498	3.50
ธัญบุรี	104,548	548	0.52	235	0.22	7,382	7.06	3,071	2.94	4,311	4.12
ลำลูกกา	118,880	501	0.42	378	0.32	10,077	8.48	4,138	3.48	5,939	5.00
หนองเสือ	43,904	236	0.54	224	0.51	2,418	5.51	1,379	3.14	1,039	2.37
รวม	367,400	2,488	0.68	1,264	0.34	28,556	7.77	13,769	3.75	14,787	4.02

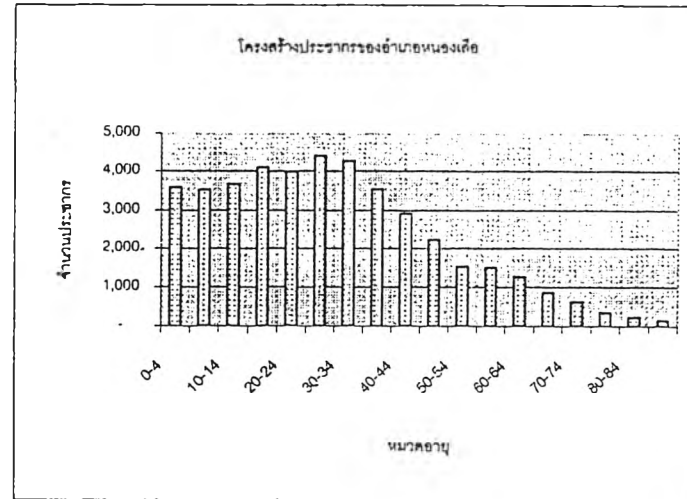
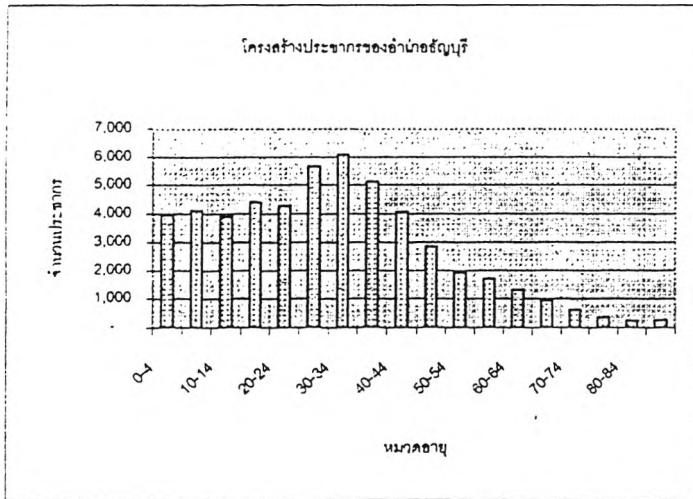
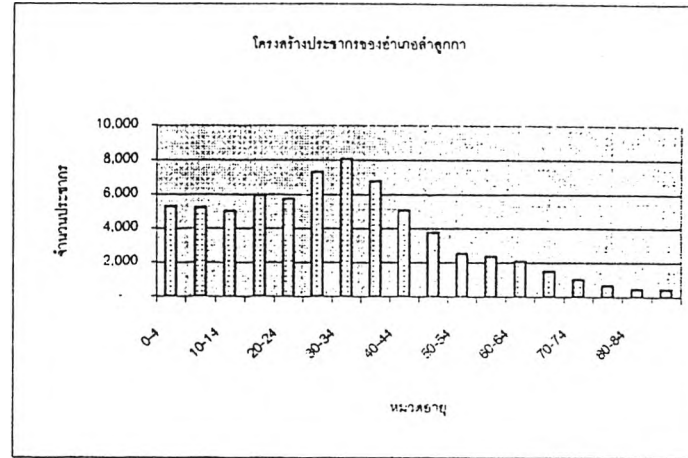
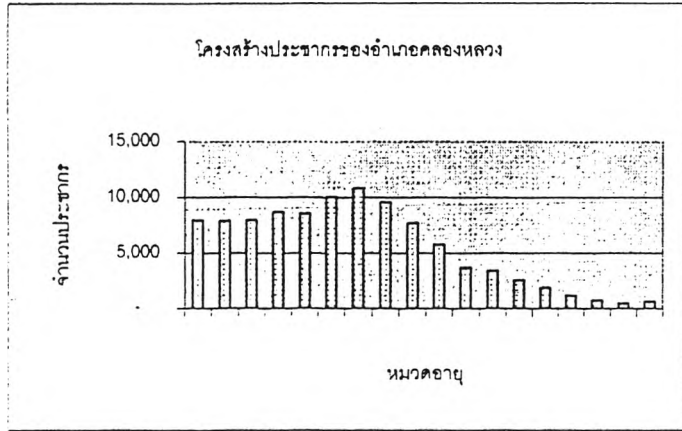
ที่มา : สำนักงานบริการการทะเบียน ส่วนงานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 4-12 โครงสร้างประชากรจำแนกตามหมวดอายุและเพศรายอำเภอในพื้นที่ทุ่งรังสิต ปี พ.ศ.2540

อำเภอ	ประชากรรวม (คน)	หมวดอายุ(ปี)																	
		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85ขึ้นไป
คลองหลวง	99,579	7,950	7,901	7,965	8,743	8,574	10,080	10,842	9,621	7,725	5,746	3,691	3,347	2,547	1,832	1,136	739	481	659
ธัญบุรี	51,828	3,963	4,120	3,916	4,402	4,283	5,669	6,091	5,122	4,060	2,843	1,915	1,709	1,312	942	616	365	239	261
ลำลูกกา	69,457	5,294	5,241	5,049	5,947	5,752	7,318	8,057	6,795	5,088	3,772	2,540	2,384	2,082	1,497	1,036	679	466	460
หนองเสือ	42,739	3,588	3,529	3,682	4,103	3,993	4,400	4,274	3,548	2,907	2,239	1,526	1,505	1,258	857	606	343	240	141
รวม	263,603	20,795	20,791	20,612	23,195	22,602	27,467	29,264	25,086	19,780	14,600	9,672	8,945	7,199	5,128	3,394	2,126	1,426	1,521

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

แผนภูมิที่ 4-1

เป็นร้อยละ 67.00 รองลงมา คือ หมวดอายุ 25 - 29 และหมวดอายุ 15 - 19 ตามลำดับหากพิจารณาโครงสร้างของประชากรตามหมวดอายุในรูปปิรามิด พบว่า มีลักษณะปิรามิดฐานแคบทุกอำเภอ กล่าวโดยสรุป คือ พื้นที่ทุ่งรังสิตมีสัดส่วนของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานสูงกว่าในวัยอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มอายุ 20 - 24 ทั้งนี้เพราะในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา พื้นที่ทุ่งรังสิตมีการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม และมีแหล่งงานที่จะรองรับแรงงานเพิ่มขึ้นมาก จึงมีผู้ที่อยู่ในวัยแรงงานย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก(ตารางที่ 4-12 และแผนภูมิที่ 4-1)

4.2.6 ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท

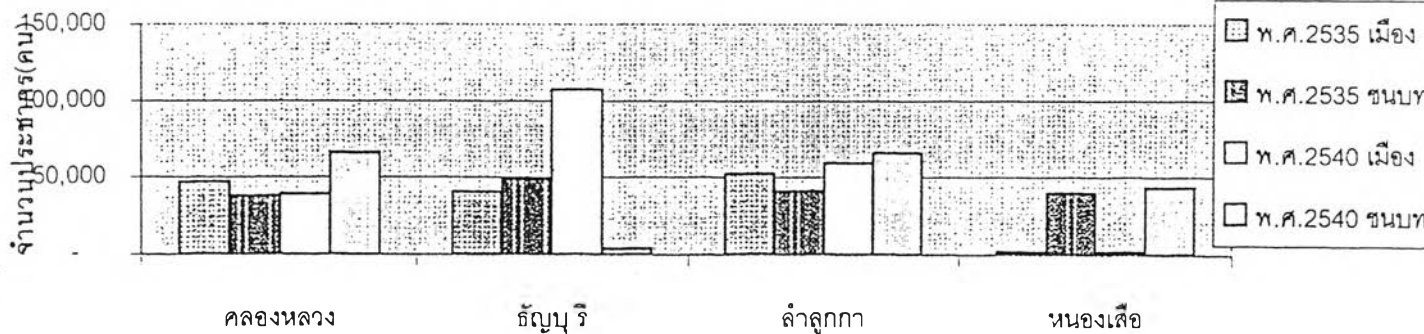
จากการพิจารณาประชากรเมืองและประชากรชนบท โดยการเปรียบเทียบประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมืองกับประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ในระดับอำเภอ โดยกำหนดให้ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล คือ ประชากรเมือง ส่วนประชากรที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาลและสุขาภิบาล คือประชากรชนบท จากการเปรียบเทียบประชากรเมืองกับประชากรชนบท ในปี พ.ศ.2535 และ พ.ศ.2540 พบว่าในปี พ.ศ.2540 อำเภอธัญบุรี มีสัดส่วนประชากรเมืองเพิ่มขึ้นในอัตราส่วนที่ค่อนข้างมาก สำหรับประชากรชนบทมีอัตราการลดลง ขณะที่อำเภอคลองหลวงและอำเภอลำลูกกา มีสัดส่วนประชากรชนบทเพิ่มขึ้น เมื่อพิจารณาอัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี พบว่า อำเภอลำลูกกามีอัตราเฉลี่ยต่อปีมากที่สุด คือ ร้อยละ 6.77 (ตารางที่ 4-13 และแผนภูมิที่ 4-2)

จะเห็นได้ว่า ในเรื่องของประชากร ถ้ามองในภาพรวมแล้ว ขนาดการกระจายตัว ความหนาแน่นจะยังคงมีการกระจุกตัวหรือขนาดจำนวนประชากรในพื้นที่เมืองปัจจุบันมากกว่าในพื้นที่ซึ่งอยู่ถัดออกมา แต่เมื่อพิจารณาถึงอัตราการเติบโตหรือสัดส่วนการเปลี่ยนแปลงประชากรในแต่ละด้านพบว่าสัดส่วนดังกล่าวในพื้นที่เชื่อมต่อเมืองสูงกว่าในเขตพื้นที่เมือง เพราะฉะนั้นจากข้อสรุปทางด้านประชากรสามารถบอกแนวโน้มได้ว่าลักษณะความเป็นเมืองเริ่มขยายตัวออกสู่พื้นที่เชื่อมต่อเมืองมากขึ้น

ตารางที่ 4-13 สัดส่วนของประชากรเมืองและชนบท รายอำเภอในพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ.2535 และปี พ.ศ.2540

อำเภอ	พ.ศ.2535					พ.ศ.2540					อัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี		
	เมือง		ชนบท		รวม	เมือง		ชนบท		รวม	เมือง	ชนบท	รวม
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
คลองหลวง	46,870	55.60	37,422	44.40	84,292	38,889	18.78	66,026	36.94	104,915	-3.41	15.29	4.99
ธัญบุรี	40,478	45.34	48,802	54.66	89,280	107,221	51.79	3,800	2.13	111,021	32.98	-18.44	4.37
ลำลูกกา	52,376	56.01	41,132	43.99	93,508	59,173	28.58	66,003	36.93	125,176	2.60	12.09	6.77
หนองเสือ	1,744	4.23	39,530	95.77	41,274	1,755	0.85	42,908	24.01	44,663	0.13	1.71	1.64
รวม	141,468	45.88	166,886	54.12	308,354	207,038	53.67	178,737	46.33	385,775	9.27	1.42	5.02

แผนภูมิที่ 4-2 การเปรียบเทียบประชากรเมืองและชนบท ระหว่างปี พ.ศ.2535 และ2540

ตารางที่ 4-14 สัดส่วนของประชากรเมืองและชนบท รายอำเภอในพื้นที่ศึกษา ปี พ.ศ.2535 และปี พ.ศ.2540

อำเภอ	พ.ศ.2535					พ.ศ.2540					อัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปี		
	เมือง		ชนบท		รวม	เมือง		ชนบท		รวม	เมือง	ชนบท	รวม
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ		ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
คลองหลวง	46,870	55.60	37,422	44.40	84,292	38,889	18.78	66,026	36.94	104,915	-3.41	15.29	4.89
ธัญบุรี	40,478	45.34	48,802	54.66	89,280	107,221	51.79	3,800	2.13	111,021	32.98	-18.44	4.37
ลำลูกกา	52,376	56.01	41,132	43.99	93,508	59,173	28.58	66,003	36.93	125,176	2.60	12.09	6.77
หนองเสือ	1,744	4.23	39,530	95.77	41,274	1,755	0.85	42,908	24.01	44,663	0.13	1.71	1.64
รวม	141,468	45.38	166,886	54.12	308,354	207,038	53.67	178,737	46.33	385,775	9.27	1.42	5.02

แผนภูมิที่ 4-2 การเปรียบเทียบประชากรเมืองและชนบท ระหว่างปี พ.ศ.2535 และ2540

